

Allame Sejjid Muhammed Husejn Tabatabaji Imam Ali i božanska filozofija

UDK 28-312.55

Poslanica pred nama, koju je obnovitelj teozofije u prethodnom stoljeću, veliki mislilac i arif, Allame Tabatabaji naslovio kao *Imam Ali i božanska filozofija*, odgovor je na postavljeno mu pitanje o položaju filozofije u islamu. U prvom dijelu ove poslanice Allame Tabatabaji razmatra osnovno pitanje odnosa filozofije i vjere te nudi odgovor na pitanje šta je filozofija i šta bi to bila božanska filozofija? U nastavku, koji predstavlja većinu i srž poslanice, Allame se bavi nadvremenskom ličnošću Imama Alija i dokazuje da je upravo on zasijao prve zasade filozofske odnosno teozofske misli i da je on bio prva osoba koja je riječima dala transcendentna značenja i time bio pionir u kovanju stručnih termina.

Ključne riječi: filozofija, islam, božanska filozofija, Allame Tabatabaji

This treatise, which the reformer of theosophy in the last century, the great intellectual and Gnostic Allameh Tabataba'i entitled *Imam Ali and Divine Philosophy* is an answer to a question posed to him about the position of philosophy in Islam. In the first part of the treatise Allameh Tabataba'i analyses the basic problem of relation between philosophy and religion providing an answer to the question: What is philosophy and what is Divine philosophy? In the following part, which represents the main body and the core of the treatise, Allameh Tabataba'i deals with the timeless personality of Imam Ali proving that it was him who first sowed the seeds of philosophical, i.e. theosophical thought and that he was the first person to give transcendental meanings to words and was thus a pioneer in forging professional terms.

Keywords: philosophy, Islam, divine philosophy, Allameh Tabataba'i

Šta je filozofija i šta bi bila božanska filozofija?

Čovjek je stalno pokazivao i dalje pokazuje zanimanje prema vanjskom postojanju stvari kao nekom spoljašnjem i stvarnom egzistentu, pritom ne obraćajući pažnju na nešto mimo toga.

Sasvim je jasno da je sud razuma o realnosti stvari i priznanje savjesti o vanjskom postojanju, u smislu da u vanjskom svijetu zaista postoje egzistenti i bića, jedno od prvih ljudskih uvjerenja i najdubljih čovjekovih spoznaja koje odgovaraju svim zahtjevima i svojstvima jednog jasnog i neporecivog pitanja.

Obratimo li pažnju na stanja novorođenčeta koje je tek progledalo, vidjet ćemo da ono pomoću ograničenog shvatanja i percepcije koju je Bog u njega položio na početku uzima u svoja usta majčinu dojku kako bi se koristio mlijekom koje je osigurano za njega. Ponekad s istom namjerom stavlja u usta nešto drugo, ali nakon što to proba nekoliko puta više ne uzima u usta ništa osim majčine dojke.

Kada počne da jede drugu hranu, na početku stavlja u usta sve što mu dođe do ruku. Uzima čak i kamen i drvo trudeći se da ih sažvače. Ponovi li to nekoliko puta, neće više primicati ustima ništa osim hrane i ustezat će se da prinese ustima sve što nije jestivo.

Tajna ovakvog ponašanja djeteta leži u tome da ga njegova prva pažnja na realnost stvari i njegovo uvjerenje u istinske i stvarne egzistente primorava da razdvoji istinu od neistine i ispravno od neispravnog. Nakon što spozna i razluči između stvarnog i nestvarnog, prihvata stvarno i okreće leđa nestvarnom.

Analiziramo li sva ljudska društva, uvidjet ćemo da ljudi u svim razinama života slijede upravo ovu metodu, da koračaju upravo tim putem i da se

svom snagom trude da razluče i razdvoje istinu od neistine i ispravno od neispravnog. Oni ulažu krajnji napor da ne naprave grešku i da ne prihvate nešto nestvarno umjesto stvarnog.

I prethodni narodi neprekidno su, i u individualnom i u društvenom životu, tragali za zbiljom stvari kako bi razlučili između stvarnog i nestvarnog i kako bi prihvatili ono što procijene istinom. Ko god da detaljno analizira njihov život i pomno razmotri ono što je zabilježila historija o njima, jasno će uvidjeti i primijetiti ovu praksu u njihovim životima.

Čovjek je stalno iskazivao želju da u svim aspektima svoga života slijedi ovu praksu i to je upravo ono što mi nazivamo filozofijom.

Čovjek se stalno s posebnom žudnjom okretao ka ovoj vrsti rasprave i istraživanja. On tu metodu primjenjuje u svim aspektima svoga života, kao i u svim situacijama na koje se oslanja njegov život. Iako nema potpunu obavještenost o ovoj metodi svoga rada, ipak njegov unutrašnji motiv, bez i najmanjeg osjećaja zamora i gubitka snage, nastavlja svoj neprekidni i sistematični trud. I kada su u pitanju svi njegovi ciljevi i želje, on korača ovim putem. Ponekad, na osnovu sposobnosti generalizacije položene u njegovu prirodu, uopćava ovo pitanje i nastoji se upuštati u raspravu i istraživanje u vezi s pitanjem same egzistencije. Istražuje njene vrste, podjele i svojstva i na koncu svoje misli i razmišljanja usmjerava ka univerzalnim pitanjima, kao što su: uzrok i posljedica, kontingentnost i nužnost, potencijal i aktualitet, pravječnost i stvorenost.

Iako su ovakve rasprave shvatljive čovjeku jedino u sažetom obliku, ipak ga upravo te sažete rasprave podstiču na promišljanje metafizičkih pitanja, usmjeravaju njegovu pažnju s prirodnog na natprirodni svijet i, na koncu, tjeraju

ga na duboko promišljanje o Izvoru egzistencije jer je shvatio da materijalni svijet u svom postojanju stalno ima potrebu za drugim. Bez oslanjanja na neki uzrok, koji će ispuniti njegove potrebe, čovjek ne može stajati na svojim nogama. Ova kreacija u svom nizu, u kojem su sve njene karike u cijelosti ispunjene siromaštvom i potrebom, moraju na koncu biti povezana s jednim izvorom koji neće biti potrebit ni prema čemu i koji će u svom postojanju biti neovisan. Upravo božanska filozofija ta je koja raspravlja o Izvoru egzistencije, tj. o svetoj Biti Božijoj.

Iako pitanje opće filozofije nije isključivo vezano za ovu raspravu, ona se bavi stotinama drugih pitanja, ipak je važnost ovoga pitanja tolika da je zasjenila sva druga filozofska pitanja i ostavlja veliki utjecaj na njih, jer međusobno povezuje raštrkane filozofske rasprave vodeći ih ka jedinstvu i cjelovitosti. Suhim filozofskim raspravama udahnjuje dušu nudeći im uređen i primamljiv oblik s privlačnim i zanimljivim licem. Jedino je božanska filozofija ta koja među svim pojavama i bićima u kreaciji uspostavlja neraskidivu vezu i sve ih povezuje s jednim Izvorom koji dovodi u postojanje sva bića.

Čitalac koji istražuje, ovu zbilju može jasno naći među filozofskim stavovima i uvjerenjima indijskih, staroegipatskih, babilonskih, rimskih i grčkih filozofa i onom što je do nas došlo od islamskih filozofa.

Iščitamo li nebeske knjige koje stoje u vezi s Musaom, a.s., Isaom, a.s., i ostalim Božijim poslanicima, razmotrimo li potom ono što je prenio Kur'an Časni vezano za učenje prethodnih poslanika, s primjetnom razlikom u njihovim stepenima, i na koncu ako precizno razmotrimo uzvišena učenja koja su na kraju objavljena časnom Poslaniku, s.a.v.a., vidjet ćemo da se rasprava o metafizici mijenjala

i usavršavala i svakog su trena njena raskoš i jasnoća bivali sve veći i potpunija. Što su ove rasprave bivale jasnije i što je sfera njihovih istraživanja bila prostranija, rasvijetljavao se sve veći broj nepoznanica, rješavani su brojni problemi, postajala su čvrsta i stabilna do tada kolebljiva pitanja, a veliki broj nepotpunih rasprava postalo je potpunije. Uz Božiju volju ovo ćemo kasnije dodatno pojasniti.

Vjera i filozofija

Zbilja, nepošteno je, štaviše očita je nepravda, da odvajamo i pravimo razliku između nebeskih vjera i božanske filozofije.

Vjera – sa širinom i uskoćom koja postoji među nebeskim vjerama – nije ništa drugo do niz originalnih vjerskih učenja (načela vjerovanja) i zbir pravnih i moralnih pitanja (o granici vjere).

Zar Božiji poslanici nisu bili čisti ljudi koji su Božijom naredbom čovječanstvo usmjeravali i vodili ka idealnom i istinski sretnom životu?

Zar se istinska čovjekova sreća krije u nečemu drugom osim u tome da čovjek u okrilju aktivna razuma i svoje uređene nadarenosti dođe do spoznaje zbilja i da spoznajom tajni postojećeg svijeta izabere ispravnu i uravnoteženu metodu u naučnom životu.

Ima li on pred sobom drugi put osim argumenta i iznošenja dokaza da bi došao do tih spoznaja?

Budući da su argument i dokaz sjeđinjeni s čovjekovom prirodom, kako je moguće da nebeske vjere i Božiji poslanici pozivaju ljude da protivno ljudskoj iskonskoj prirodi prihvate nešto bez dokaza, da traže od njih da izađu i zastrane s puta iskonske prirode (firteta) i da prihvate njihove riječi bez dokaza i argumenta?!

Iako su poslanici preuzimali svoje spoznaje s nevidljivog izvora i gradili

čvrste temelje svoga poziva na nebeskoj Objavi, ipak, u suštini, ne postoji razlika između metoda poslanika u pozivanju ljudi ka istini i zbilji i onoga do čega čovjek dolazi putem dokaza i argumenta.

To je stoga što su poslanici s uzvišenim položajem i bliskom vezom s nebeskim svijetom sebe spuštali na nivo običnog naroda i razgovarali s njime prikladno njegovom razumijevanju. Poučavali su ga i pokazivali mu put korištenja sveukupnih fitretnih snaga, kao što to časni Poslanik u jednoj predaji kaže:

إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ
النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ

“Nama, skupini poslanika, naređeno je da razgovaramo s ljudima u skladu s njihovim razumijevanjem.”¹

Poslaničke skuti čišće su od toga da bi ljude poticali da prihvate stvari bez dokaza i da slijepo koračaju putem. Naprotiv, kada bi razgovarali s ljudima, razgovarali bi u granicama mogućnosti njihovih shvatanja, a kada bi im donosili mudžizu, odabirali bi onu mudžizu čija je povezanost s istinitošću njihove tvrdnje jasna i očita ljudima i čija je prikladnost i dostojnost za dokazivanje njihove tvrdnje sasvim neosporna u očima ljudi. Potom bi im, na osnovu mudžiza koje su svojim očima vidjeli, iznosili argumente i dokazivali svoju povezanost s uzvišenim svijetom.

Kur'an Časni živi je svjedok naših riječi. On se u svim svojim pozivima obraća ljudskom razumu. U vezi s svim pitanjima, koja stoje u vezi s Izvorom i Krajem i univerzalnim božanskim spoznajama, Kur'an ne govori i ne iznosi ništa osim uz iznošenje jasnog dokaza i ne odbacuje ništa osim s jasnim dokazom. Na svakom mjestu hvali znanje i pronicljivost i traži od ljudi da lično

procijene rasprave vezane za vjerska pitanja. Upozorava ih na slijepo slijedenje drugih ljudi i oštro prekorava slijedenje u vjerskim uvjerenjima, što je metoda neznalica. Kur'an logiku časnog Poslanika prilikom objašnjavanja božanskih učenja opisuje ovako:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ
أَنَا وَمَنْ اتَّبَعَنِي

*Reci: “Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi.”*²

Ukratko, vjera nema drugog cilja osim da čovjeka dovede do spoznaje nadmaterijalnog svijeta u okrilju razuma, njegovih sposobnosti i snage argumentacije kojima je on prirodno nadaren, a to je upravo ono što se naziva božanska filozofija.

Stoga, kako je moguće da se razdvoje nebeska vjera i božanska filozofija koje su dva lica jedne kovanice?!

Shodno rečenom, ne preostaje nikakva vrijednost za isprazne i bezvrijedne riječi jedne skupine Evropljana koji uz ogromno insistiranje žele dokazati da je vjera sukobljena s filozofijom, a da su njih dvoje (vjera i filozofija) sukobljeni s osjetilnim i empirijskim znanostima, i na osnovu čega oni zaključuju da je čovjekova historija prošla kroz četiri faze:

- period mitova i legendi,
- period vjera,
- period filozofije,
- period empirijskih nauka.

Skupina Europljana iznijela je ove bezvrijedne riječi, a skupina naših ljudi ih je nepromišljeno prihvatila. Međutim, ovi stavovi isprazni su i neutemeljeni i nemaju ispravnu logiku. Oni izvire iz praznih mozgova zatočenih u okovima materijalnog svijeta, plitkih mozgova koji su doživjeli pad u dolini obožavanja materije i koji nisu

¹ *Usul Kafi*, sv, 1. str, 18.

² *Jusuf*, 108.

mogli dići korak iznad materijalnog svijeta ili ukloniti zastor ispred svojih pogleda. U takvom stanju oni sude o metafizičkom svijetu na osnovu iskustava prikupljenih u materijalnom svijetu. Prihvatili su materiju, a sve drugo negirali. Ono što su mogli staviti pod nož eksperimenta i rastaviti na dijelove, prihvatili su, a sve mimo toga su bez dokaza negirali.

Oni su vjeru zamislili kao niz izmišljenih pitanja koja se slijepo slijede, a filozofiju kao niz dokaza i argumenata koji se oslanjaju na nešto imaginarno. Oni u svojim presudama nisu išli putem umjerenosti i nisu našli put do zbilje. Ne slušajte riječi ove skupine ljudi i nemojte obraćati pažnju na riječi skupine naših autora koji kažu: "Vjera je na filozofiju udarila pečat neispravnosti i u sukobu je s njom. Područje vjere izvan je područja filozofije, a cilj vjere nije cilj filozofije!"

Oni predstavljaju filozofiju na sljedeći način: "Filozofija je zbir stavova i misli skupine ljudi iz Grčke, a i ne samo Grčke, među kojima se nalaze osobe koje su poznavale Boga, ali i osobe koje su Ga poricale, koji su bili otpadnici, ali i kreposni ljudi, vjernici i nevjernici te osobe koje tragaju za istinom i osobe koje griješe. Dakle, iznošenje i predstavljanje filozofskih pitanja nije ništa drugo do slijeđenje njihovih poznatih naučnika i primjena njihovih mišljenja i stavova."

Ako je filozofija ono što oni nama predočavaju i ako je njena zbilja upravo ono što oni zamišljaju, onda je njeno nepostojanje bolje od postojanja. Ljudima je bolje i vrjednije da sebe ne kaljaju njome, a na vjeri je obaveza da potpuno odlučno stane naspram filozofije i pokaže svoju odbojnost prema njoj.

Srećom da stvari nisu ovakve i da ovakvo mišljenje o filozofiji nije ispravno. Ispravno je samo u nekim granama nauka koja se oslanjaju na stavove

i mišljenja naučnika i to kod pitanja koja nemaju dokaza, osim konsenzusa mišljenja naučnika koji se oslanjaju na indukciju tih mišljenja i to uzimaju za mjerilo. Međutim, što se tiče filozofije zbilja je suprotna mišljenju ove skupine, jer je filozofija, kao što smo već rekli, argumentirana rasprava i istraživanje o zbilji stvari i nikada ne obraća pažnju na ono što kaže ovaj ili onaj. Čak i konsenzus mišljenja u filozofiji nema vrijednost i kredibilitet. Nikada se ne može pouzdati u riječi ovoga ili onoga kada je u pitanju spoznaja zbilje stvari. Mišljenja i stavovi naučnika nikada ne mogu u ovim pitanjima donijeti smiraj i pouzdanje a kamo li da postanu utočište i zaštita u naučnom smislu.

Na osnovu rečenog postaje jasna bezvrijednost ovog mišljenja. I vi sami odbacite ove stavove i budite sigurni da nas božanska filozofija ne vodi ni do čega drugog nego do božanskih učenja, a istinska vjera nije suprotstavljena božanskoj filozofiji. I vjera i božanska filozofija teže istom cilju, a to je spoznaja božanskih učenja na osnovu racionalnih dokaza.

Božanska filozofija islama ili savršenost filozofije

Božanska filozofija stalno je širila svoje područje izučavanja i međusobno je povezala različita pitanja koja su u općoj filozofiji bila predmetom rasprave zasebno i sve ih je dovela u vezu s natprirodnim svijetom, sve do pojave islama koji je uzeo sebi u obavezu da podučava i odgaja čovječanstvo, što je dovelo do toga da božanska filozofija stigne do svog vrhunca.

Možda će neki čitaoci ove naše riječi uzeti kao neko preuveličavanje, a nas optužiti za pretjerivanje u hvaljenu ove čiste vjere. Možda će pomisliti da smo u predstavljanju i hvaljenju vjere izašli iz okvira realnog i predali se maštariji.

Ali to nikako nije tačno. Mi potpuno čvrsto i odlučno obznanjujemo da smo sudili po istini, a vi možete provjeriti i ispitati naše riječi dubokim proučavanjem i analizom uzvišenih islamskih učenja i uvjeriti se u njihovu ispravnost.

Mi ne sumnjamo da će svaki pošten istraživač upoznat s metodom istraživanja, koji poznaje način ulaska i izlaska iz rasprave, ako pristupi analizi islamskih učenja bez odlaganja, priznati da je islam toliko proširio polje rasprave o stvorenjima u vanjskom svijetu da nije izostavio ni jedno stvaranje u kreaciji i nije ostavio ni jednu nejasnoću u vezi s njihovom biti, njihovim svojstvima i djelima. Jedno od tih bića je i čovjek. Islam je objasnio sve aspekte čovjekove egzistencije i povezo ga s natprirodnim svijetom.

Islam ne poznaje granice u ovoj raspravi i analizi i širi ih u svakom smjeru. Čuvajući granice veličanstvenosti, islam povezuje čovjeka sa svetim Božijim položajem. Islam je sve pojave iz materijalnog svijeta, bilo koje da su vrste i u bilo kojim okolnostima da se nalaze, doveo u vezu s Uzvišenim Bogom, Koji je iznad materijalnog svijeta, pritom čuvajući svetost Božijeg položaja.

Potom vidimo da je islam božanska učenja postavio kao temelj dobrog i pohvalnog morala i istaknutih lijepih osobina čovjeka.

Islam je odredio i definirao pohvalna i pokušena svojstva međusobno ih razdvojivši. Ljudsko društvo je pozvao pohvalnim svojstvima, a upozorio ga na pokušena,

U trećoj fazi, islam je lijep moral postavio kao temelj i osnovu vjerezakona. Na osnovu istaknutih ljudskih svojstava udario je temelje pravnim i društvenim propisima i odredbama koji uređuju život i osiguravaju istinsku sreću.

Tim slijedom, a na temelju islamskih učenja, tevhid je jedinstveno načelo koje

vlada svim sferama kreacije, jer, kako smo prethodno objasnili, islam je sve aspekte života i sfere kreacije povezo s nadmaterijalnim svijetom.

Istraživač koji precizno razmotri islamska učenja doći će do zaključka da su s gledišta islama sva naučna i praktična pitanja koja imaju karakter znanja ili djelovanja u suštini upravo tevhid koji se očituje u različitim oblicima i pojavljuje se u odjeći naučnih i praktičnih sudova. Pri analizi sva se pitanja u potpunosti vraćaju na tevhid, a pri kombinaciji različitih naučnih i praktičnih pitanja tevhid je taj koji se pojavljuje u odjeći tih sudova.

Ovo je upravo ona stvar na koju smo prethodno ukazali. Rekli smo da je islam doveo božansku filozofiju do vrhunca mogućeg savršenstva, jer prema islamskim učenjima Božiji sud je prisutan u svim pitanjima koji imaju karakter znanja i djelovanja. Ovo je velika prednost kojom je Bog učvrstio svoju vjeru i na osnovu čega je utvrdio njene temelje, jer potpuno je jasno da se znanje i njegovo širenje i razvoj ne može očuvati osim kroz djelo. Svako znanje koje ne bude potpomognuto djelom neće imati garanciju opstanka i mogućnost napretka. Pored toga, u psihologiji je dokazano da opstanak i savršenstvo čovjeka ovisi o njegovom trudu i zalaganju. On je stvoren u kreaciji na takav način da putem svijesti i osjećaja potrebe biva upućen ka poslovima i radnjama koje treba izvršiti. Žudi za nekim radnjama i kreće se prema njima. Od nekih radnji osjeća odbojnost i usteže se od njihovog obavljanja. Ovo se odnosi na partikularna i osjetilna pitanja. Međutim, čovjek širi ta partikularna pitanja i generalizira ih na sva pitanja i pojmove. Tako čovjeka njegov organizam i priroda upućuje na znanja i spoznaje za kojima ima potrebu u svojim tjelesnim i duhovnim aktivnostima.

Prema tome, čovjek nema potrebu za onim što mu ne koristi kod njegovih aktivnosti i što nema veze s njegovim djelima. Također, ako je znanje lišeno djela, to znanje nema onu potrebnu suptilnost. Imam Ali ukazuje upravo na to kada kaže:

الْعِلْمُ مَقْرُونٌ بِالْعَمَلِ، فَمَنْ عَلِمَ عَمِلَ.
وَالْعِلْمُ يَهْتَفُ بِالْعَمَلِ، فَإِنْ أَجَابَهُ وَإِلَّا
ارْتَحَلَ عَنْهُ

“Znanje je praćeno djelom, pa ko zna on i djeluje. Znanje poziva (svoga vlasnika) na djelo pa ako se odazove ostaje, a ako se ne odazove odlazi od njega.”³

Ova činjenica bit će potpuno jasna napravi li se usporedba između islamske božanske filozofije i božanske filozofije koja se danas eventualno može pronaći među nekim naprednim narodima, jer je islam uspostavio neraskidivu vezu između božanske filozofije i djela. Međutim, u tim društvima veza između filozofije i praktičnog života u potpunosti je prekinuta, a društveni zakoni posve su odvojeni od vjere i filozofije, dok su u islamu svi zakoni utemeljeni na moralu, a moral je utemeljen na tevhidu. Istovremeno potpuno jasno vidimo da su čak i njihovi velikani nemoćni u potpunosti shvatiti najprostija pitanja božanske filozofije, dok jedan musliman, koji se pridržava vjere u svim aspektima života, u svim kretanjima i mirovanjima, u smrti i životu, snu i budnosti, u materijalnom i duhovnom životu, podrazumijeva Boga u svemu tome i duboko vjeruje da On ima potpunu obaviještenost nad cijelim svijetom.

Osoba koja poznaje Boga i koja je uvjerena u tevhid, tj. Božiju jednoću u svim česticama svijeta, veoma dobro može stajati na položaju robovanja Moćnom Gospodaru i koračati na putu spoznaje natprirodnog svijeta. Sasvim je jasno da stranci i osobe

koje su uskraćene ove ideje i vjerovanja ne mogu onako kako dostoji položaju Gospodara biti uspješni u spoznaji Boga i natprirodnog svijeta. Kako može osoba koja poriče Boga i zanemaruje Njegovu vlast u postojećem svijetu mudro i pravedno donosi sud u vezi s ovim pitanjem?

Dvije vrste suda: pravni i naučni

Jedino što je potrebno osobi koja želi donijeti sud u vezi s pravnim pitanjem jeste da se do u detalje upozna s pitanjem koje je predmet spora te da shvati njegovu povezanost s postojećim pravnim normativima. Pravno pitanje po svojoj je prirodi uvijek partikularni i osjetilni sud (naspram univerzalnih), odnosno empirijski sud, tako da ko god bude poznavao sve njegove aspekte može na osnovu tog uvida sebi predočiti sliku i u skladu s tim donijeti sud.

Jedina obaveza suca je da sud ne izađe izvan okvira pravde i da ne pravi razliku između onoga što vidi i suda kojeg donosi. Šta god da jest, njegovo donošenje suda je konvencionalne prirode koje prilikom donošenja presude prati spoljne događaje.

Međutim, presuditelj na polju nauke, koji sudi u vezi nekog naučnog a posebno filozofskog pitanja, ima mnogo teži zadatak i nedaće su mu veće jer ga s jedne strane osjetila vuku ka partikularnim pitanjima koja ga zaboljavaju i ne dopuštaju mu da usmjeri pažnju ka univerzalnim, apstraktnim i transcendentnim pitanjima, gdje ne vrijede mjerila materijalnog svijeta i partikularna posvjedočenja. Čak se tu ne koriste izrazi i riječi koje odražavaju suštinu pitanja i namjeru, jer su te riječi produkt materijalnih potreba i odražavaju materijalne želje. U filozofiji ih možemo koristiti jedino nakon što ih odvojimo od zastora materijalnog svijeta i njegovih ograničenosti, te ih

³ *Nehdžu-l-belage*, izdanje Subhi Saleh, str. 539, izreka 366. (U ovoj poslanici kod navođenja prijevoda citata iz *Staze rječitosti* bit će korišten njen prijevod, osim ako ne bude drugačije naglašeno, Rusmira Mahmutćehajića i Mehmedalije Hadžića u izdanju Islamske zajednica, Zagreb, 1994.)

lišimo određenosti i definiranosti koja prati partikularna pitanja.

Prema tome, ne postoji mjesto u kojem čovjek nije izložen prijetnji greške.

S druge strane, filozofska pitanja spoznaju se isključivo unutrašnjim potencijalima i moćima, a mi znamo da unutrašnji osjećaji čovjeka stalno pozivaju ka slijedećnju strasti i prohtijeva i onemogućavaju mu stizanje do istine i zbilje, što je vrhunac njegovih želja. Njegove misli odvrća od tako uzvišenih ciljeva usmjeravajući ih ka bezvrijednim i neispravnim ciljevima. Te niske materijalne ciljeve ističe i uljepšava u njegovim očima.

Na osnovu rečenog, samo rijetki ljudi koji su rastrgli zastore materijalnog svijeta, pokidali okove strasti i prohtijeva i nisu ostali zarobljeni ovosvjetskim ograničenim ukrasima mogu stići do ovih istinskih spoznaja.

Drugim riječima, put do ovih spoznaja može pronaći jedino osoba koja se udaljava od nedoličnih postupaka, koja svoje skute nikada ne kalja ružnim osobinama i pokuđenim radnjama i koja je založila sebe na Božijem putu.

Živi svjedok i savršen primjer čovjeka okićenog svim istaknutim ljudskim osobinama i oslobođenog od svih pokuđenih osobina, čovjeka koji u životu nije imao za cilj ništa osim istine i zbilje, ličnost je Ali ibn Ebi Taliba, mir s njime. On je uzvišeni primjer i ogledalo potpune Božanske filozofije čiji sljedbenik nikada neće zastraniti s puta zbilje.

Da bi smo ovo shvatili dovoljno je možda baciti jedan letimičan pogled na njegov ponosom i čašću ispunjen život i detaljno proučiti u historiji zabilježene njegove časne vrline i nevjerovatnu strpljivost na Božijem putu. Potom uporediti njegove riječi i govore o božanskim učenjem – ako je dozvoljeno činiti usporedbu – s riječima i govorima ostalih prijatelja Božijeg Poslanika, s.a.v.a., i islamskih mislilaca i učenjaka tokom dugog niza stoljeća.

Kratak osvrt na život Imama Alija i njegov naučni i duhovni položaj

Imam Ali rodio se nekoliko godina prije poslanstva⁴ Božijeg Poslanika Muhammeda. Njegov otac Ebu Talib (sin Abdu-l-Mutalliba sin Hašima) bio je velikan u porodici Beni Hašima, a njegova majka bila je Fatima, kćerka Asadova. Od malih nogu Imam Ali odgajan je u Poslanikovom, s.a.v.a., krilu i do njegova poslanstva bio je pod njegovim skrbništvom i starateljstvom.

Kada je Muhammed, s.a.v.a., postao poslanikom, hazreti Ali, koji još uvijek nije bio punoljetan, prije svih je prihvatio islam, a Poslanik je njegov islam prihvatio na najbolji način.

Časni Poslanik obznanio je u među svojim narodom da će onome ko prvi prihvati vjerovanje u njegov Šerijat pripasti hilafet i da će biti Poslanikov opunomoćenik.

Imam Ali je od prvog dana poslanstva pratio Poslanika u svim etapama njegovog poziva. Poput sjenke koja se ne odvaja od svog vlasnika, ni on se nikada nije odvajao od Poslanika.

Imam Ali bio je od početka do kraja stalno uz Poslanika. Prije svih ostalih je uzvjerovao u njega, a poslije svih se oprostio s njim. On ga je gasulio, opremio i spustio u zemlju njegovo čisto i blagoslovljeno tijelo svojim plemenitim rukama.

Poslanik, s.a.v.a., uzeo ga je za povjerenika njegovih tajni. U svim prilikama, i kada je bio sam i kada je bio u društvu, uzimao ga je za svog saputnika i nikome osim njemu nije ukazao ovakvu čast.

Imam Ali je nakon Božijeg Poslanika bio najveći govornik i retoričar među Arapima i najučćeniji čovjek u ummetu, kao što to i sam kaže:

عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الْعِلْمِ
يَنْفَتِحُ مِنْ كُلِّ بَابٍ أَلْفَ بَابٍ

“Božiji poslanik naučio me hiljadu poglavlja (vrata) znanja.

⁴ Jedanaest godina prije poslanstva. (op. prev.)

5 Vidjeti: *Ihkaku-l-hakk*, sv. 6, str. 40, i komentar na istu predaju od uvaženog učenjaka Sejida Šehabuddina Mar'ashiya.

6 *El-Abzab*, 4.

7 U sklopu jedne kur'anske rasprave u tefsiru *El-Mizan*, sv. 1, str. 359-387, rekli smo da postoje tri vjerzakonom odobrena puta za pročišćenje duše:

1. Put mudraca i filozofa: ukratko ovaj put se ogleda u tome da oni putem racionalnih ljepota i ružnoća prepoznaju i razdvoje pohvalna svojstva od pokude-nih, a mjerilo im je govor umno naprednih i pametnih ljudi. Sve što oni hvale smatraju vrlinom, a sve što pokude pogrđnom osobinom. Na nama je obaveza da odaberemo moralne vrline i sebe ukasimo njima kako bi slijedili ispravan i dostojan put i bili na stazi koju hvale pametni ljudi.

Mudar učenjak i filozof koji raspravlja o etičkim pitanjima kaže: istinoljubivost, poštenje, hrabrost i čednost dobre su i lijepe osobine jer ih razum smatra dobrim i lijepim, a pametni ljudi ih hvale. Prema tome, razuman čovjek treba sebe okititi njima kako bi odabrao ono što je dobro i lijepo. Također kaže: izdaja i zločin su loši jer ih pametan čovjek smatra lošim i pokudeno govori o njima. Stoga se razuman čovjek treba udaljavati od njih da ne bi svoje skute njima ukaljao.

2. Put poslanika: Ukratko, taj put se ogleda u procijeni vrline i pogrđnih osobina kroz Gospodarevu srdžbu i Njegovo zadovoljstvo. Prema tome, vrline je ono što izaziva Božije zadovoljstvo, a pokudena osobina je ono što izaziva Božiju srdžbu. U rječniku vjerovjesnika Božije zadovoljstvo i srdžba mjerilo su moralnih vrline i pokudenih osobina. Nakon što čovjek shvati šta su vrline, a šta pokudene osobine, treba se okititi vrlinama kako bi otišao u Džennet i postigao Božije zadovoljstvo i udaljiti se od pogrđnih osobina kako bi bio sačuvan od Džehennema i vatre Božije srdžbe.

Pred svakim poglavljem (vrati-ma) otvara se po hiljadu novih poglavlja (vrata).⁷⁵

Imam Ali bio je najkreposniji čovjek islamskog ummeta i najveći isposnik u svim aspektima života. Iskazivao je suosjećanje prema slabim, nemoćnim i sirotim. Prema siromašnim imao je srce ispunjeno ljubavlju i čistoćom i živio je njihovim načinom života. Nikada, pa čak i onda kada je formalno obnašao funkciju halife, nije napustio takav način življenja.

On je bio neustrašiv i snažan čovjek koji u hrabrosti i u ostalim istaknutim ljudskim osobinama nije imao sličnog sebi. U cijeloj historiji nije viđen čovjek poput njega.

Temelji vjere učvrstili su se u okrilju njegove sablje. Bio je strog po pitanju Boga. Nikada nije zanemarivao nečije pravo niti je podnosio neistinu. Naš cilj ovdje nije iznošenje hvalospjeva o hazreti Aliju. Ne govorimo o njegovim vrlinama i odlikama kada je on sam mjerilo vrline. Vrline se trebaju njime mjeriti, a postupci drugih ljudi cijeliti i vrednovati poredeći ih s njegovim putem i metodom.

Naročito nam to nije cilj iz razloga što filozofske rasprave nema dodirnih tačaka s "hvalom i prijekorom ljudi" kojim se bavi nauka o predajama koja analizira vjerodostojnost ličnosti koji prenose predaje. Štaviše, mi u ovoj poslanici uopće nemamo vjerski motiv da dokazujemo ispravnost nečega. Ako smo i ukazali na blistave momente iz života hazreti Alija i njegova svojstva, to je da bi cijenjani čitalac imao na umu i shvatio sve dimenzije njegovih moralnih i duhovnih odlika te da bi nakon procijene uzvišenih vrijednosti skrivenih u njegovim istaknutim ljudskim osobinama izveo zaključak je Imam Ali posjedovao sve istaknute ljudske osobine u duhovnom i tjelesnom pogledu i sve to upotrijebio na putu stizanja do vrhunca spoznaja i

dubine zbilja. Ovo je posljednji uvjet pristupa filozofskim pitanjima, naročito božanske filozofije, jer svako ko želi putem rasprave i istraživanja doći do uzvišenih teozofskih zbilja treba posjedovati širok pogled i brzu misao kako bi ih mogao svom snagom do-kućiti, smjestiti u skrivene kutke svoga srca, čuvati snagom bogobojažnosti i na prijemčiv i jasan način prenijeti osobama koje su ih dostojne.

Zapanjujuća je činjenica da je Imam Ali u svim aspektima svoga života i u svakoj istaknutoj ljudskoj osobini došao do vrhunca savršenstva. On je s pravom u svakom pogledu predvodnik karavane čovječanstva i u svim pohvalnim osobinama uzor ljudima, dok ni jedan genijalac u historiji nije bio takav. Svaki od genijalaca imao je izvanredni talent u nekoj posebnoj oblasti, ali ono što svi dobri ljudi zajedno imaju on ima sam.

U svijetu postoji mnogo neustrašivih ljudi koje ni olujni vjetrovi nemilih događaja nisu poljuljali i pred kojima odvažni ljudi ostaju nemoćni, ali njihova umna snaga i emotivnost nisu prikladni njihovoj tjelesnoj snazi. Može se naći veliki broj kreposnih ljudi i asketa koji su u bogoslužjenju i asketizmu došli do krajnjih granica, ali su nesposobni po pitanju organizacije i vođenja države i vojske. Čak nisu sposobni procijeniti i razlučiti između dobronamjernog savjeta i prevare. Po pitanju ostalih ljudskih svojstva vrijedi isto. Ako se jedno svojstvo posebno razvije, druga će ostati nerazvijena, jer čovjekova duša ima ograničene sposobnosti koje će ako ih usredsredimo na jedno pitanje ostati nemoćna u drugim pitanjima. Čovjek, kao takav, nikada neće moći u svim duhovnim i tjelesnim aspektima stići do savršenstva ili kako to Ku'ran kaže:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ

Allah nijednom čovjeku dva srca u njedrima njegovim nije dao.⁶

Imam Ali nikada nije smatrao dopuštenim sumnju i promišljanje u vezi s istaknutim ljudskim svojstvima i nikada se nije prepustio niskim strastima da upravljaju njegovim životom, da odabire sve ono što duša želi i da se u tome troši. Naprotiv, on je bio toliko obuzet duhovnim privlačenjem i božanskim zanosom da je zaboravio na sve mimo Boga. Od sebe je udaljio sve prohtjeve duše i pokidao sve materijalne veze. Ništa nije preostalo što bi moglo napraviti pritisak na njega i uljepšati želje strasti u njegovim očima. On je samo Istinu imao za cilj.

Ovo je bila glavna odrednica koja je određivala njegov položaj i stav u svakoj etapi života. On je čak unatoč različitim uzrocima i raznovrsnim motivima uvijek prepoznavao istinu i zbilju i priklanjao joj se.⁷

Razmotrimo li metodu i praksu njegovoga života i proučimo li njegove izuzetno vrijedne riječi i govore, jasno ćemo se uvjeriti u ovu zbilju. Jedna od njegovih veoma lijepih i sadržajnih izreka je sljedeća:

مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ

“Nisam vidio ništa, a da prije toga nisam vidio Gospodara.”⁸

Također, jedna od veoma vrijednih njegovih izreka glasi:

لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ مَا أزدَدْتُ يَقِينًا

“Kada bi se zastori uklonili, ne bi mi se uvećalo uvjerenje.”⁹

Ove dvije izreke primjer su najpotpunijih i najzanimljivijih izreka s gledišta filozofije. Od Imama Alija se i ne očekuje ništa drugo jer je Poslanik, s.a.v.a., u vezi s njim rekao:

لَا تَلُومُوا عَلِيًّا، فَإِنَّهُ مَمْسُوسٌ فِي اللَّهِ

“Nemojte kuditi Alija jer je on iščežnuo u Allahu.”¹⁰

عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ

“Ali je s istinom i istina je s Alijem.”¹¹

Nema potrebe da sada objašnjavam da je neko ko dosegne ovakav položaj dosegao i vrhunac istinskih spoznaja i dubinu božanske filozofije.

Kratka usporedba između riječi Imama Alija i drugih

Časni Poslanik poslan je u vremenu kojeg Kur'an s pravom naziva vrijeme neznanja (džahilijeta). Većina Arapa bila je nepismena, lišena blagodatit čitanja i pisanja. Nikada među njima nije bilo nikakvog znaka znanja i kulture. Nisu se mogli primijetiti tragovi civilizacije i urbanog načina življenja. Njima je vladao zakon džungle. Do opskrbe su dolazili pljačkom i druskim razbojništvom. Dičili su se krvoprolieem i kršenjem ugovora. O tome su skladali pjesme i ponosili se svojim precima.

Proučavanja sociologa i psihologa dokazuju da su u svakom narodu u kojem su vladale navedene stvari bili osigurani uvjeti za razvoj paganske pristranosti i fanatizma. Sasvim je jasno da ništa kao paganski fanatizam ne može sasušiti i razoriti korijene plodonosnog stabla božanske filozofije i uništiti sposobnost prihvatanja istine.

Veoma je teško da se takvom narodu ukaže prilika i stvore preduvjeti za rušenje ovih prepreka i uklanjanje ovakvih zapreka s njihovoga puta kako bi se oslobodili tmina paganstva i kako bi mogli iskorijeniti pokudene moralna svojstva, a da bi potom mogli, u prvoj razini, namjesto njih usaditi istaknuta ljudska svojstva i širiti dobra djela. U drugoj fazi trebali bi prigriliti mudrost i lijepu pouku neumorno se zalažući na polju širenja znanja i kulture. Na trećoj razini trebali

3. Poseban put i metoda islama: on se ogleda u dokazivanju i iznošenju argumenata putem uzvišenog morala utemeljenom na čistom tevidu. Kada čovjek bude cjelokupni postojeći svijet smatrao Božijim, Njega će smatrati Vlasnikom postojećeg svijeta i Onim Koji raspolaže i upravlja svim njegovim aspektima i posljedicama. Sve mimo Njega smatrat će nemoćnim u pogledu štete i koristi i života i smrti. Kada čovjek stekne takvo duboko uvjerenje, neće željeti ništa mimo onoga što Bog želi i neće imati odbojnost ni prema čemu osim prema onome prema čemu Bog ima odbojnost.

Takav čovjek sebe više ne vidi vlasnikom ničega da bi se time zaokupio i da bi mu to donosilo sreću i ugodnost ili tugu i žalost. On ne vidi da iko mimo Gospodara ima utjecaja ili ulogu u postojećem svijetu kako bi se srčano vezao za njega, činio mu naklon, bio primoran da se ponizi pred njim, učini se bijednim i prekorači granice pravičnosti i istine. Nikog osim Boga ne smatra vlasnikom da bi ga se plašio, klanjao mu se i zbog straha od njega neistinu predstavio istinom ili istinu neistinom...

Na osnovu rečenog, čisti tevhid je lijek za svaku bolest. Nema potrebe više za dva prethodna argumenta. Razlika ove metode u odnosu na dvije navedene ogleda se u tome da obje spomenute metode liječe moralne bolesti, dok se u metodi koja je svojstvena islamu iz temelja uništavaju korijeni bolesti. Više se ne pojavljuje bolest kako bi bilo potrebe za liječenjem. Primjenom islamskog morala nestaju negativne moralne osobina, što bi se terminologijom logike reklo: *negacija uslijed nepostojanja subjekta*.

⁸ Šarh Manazume Sabzevari we kalemati qesar.

⁹ Šarh Gureru-l-bikam we dureru-l-kelam, Hunsari, sv. 5, str. 108, Šarh Ibn Ebi-l-Hadid, sv. 10, str. 142.

¹⁰ U knjizi *Ihkaku-l-hakk* prenosi se od Allahova Poslanika, s.a.v.a.: “Nemojte psovati Alija jer je on iščežao u Božijoj biti.”

¹¹ Šarh Ibn Ebi-l-Hadid, sv. 2, str. 297; *Ihkaku-l-hakk*, sv. 5, str. 622.

bi se okrenuti ka božanskoj filozofiji i u njenom okrilju stići do vrhunca ljudskog savršenstva postižući tako ovosvjetsku i onosvjetsku sreću koja je vrhunac uzdizanja u svakom savršenstvu koje vodi ka Bogu. Svaki ozbiljan istraživač koji razmotri praksu i način života Poslanikovih, s.a.v.a., drugova te analizira njihove postupke i riječi koje su došle do nas, jasno će uočiti spomenutu zbilju u njihovim životima. Većina ovih predaja izvještaj je o njihovim pohvalnim djelima koja su pokazatelji njihovog potpunog slijeđenja Poslanikove prakse i požrtvovanosti u širenju svete vjere islama.

Međutim, malobrojne su predaje među njima koje govore o mudrosti, lijepoj moralnoj propovjedi i uzvišenom islamskom učenju, a posebno su rijetke predaje o božanskoj filozofiji i uzvišenim nebeskim učenjima, predaje koje bi mogle otkriti i iskazati tajne i dubinu islamskog učenja te privući sebi srca povezujući ih s uzvišenim položajem Božije veličine.

Predaje koje proturječe ovim pitanjima, pored toga što su u analizi sadržaja otišle u pogrešnom smjeru, ne prelaze tek neznatan broj. Ono što je do nas došlo od Poslanikovih, s.a.v.a., drugova po ovom pitanju nije ništa drugo do niz predaja o antropomorfizmu, otjelovljenju i ponekad držanje čistim Boga od toga, kao i neka veoma jednostavna, površna i trivijalna pitanja. A sve to znajući da broj Poslanikovih drugova, čija je biografija zabilježena u knjigama, a koje se bave tom tematikom, doseže brojku od dvanaest hiljada. Po ovom pitanju muslimani su uložili krajnji napor u sakupljanju i čuvanju predaja vezanih za njihove postupke i riječi.

Izuzetak u svemu tome je samo jedna osoba. Da samo jedna osoba, a to je Imam Ali ibn Ebi Talib, mir s njim, iz čijih riječi izviru biseri božanske

spoznaje koje među zaljubljenicima božanske filozofije izazivaju oduševljenje i divljenje.

Uzvišene riječi Imama Alija ljudsku misao uzdigle su i dale joj sokolova krila noseći je do uzvišene tvrđave istinskih spoznaja. Kada onemoćaju snažna krila ljudske misli, on sam rascjepljuje dubinu nebeskih spoznaja i uzdiže se. Niko ga više u tome ne može stići i ne pomišlja da bi ga mogao pratiti.

Mi ovdje ne nastojimo dokazati činjenicu i istinu da su govori Imama Alija u pogledu rječitosti, elokventnosti i retorike, privlačnosti i ljepote, stila izražaja i uzvišenosti značenja jedinstveni i bez premca. Iako je to istina, ipak ta tema izlazi iz okvira naše rasprave. Mi zapravo želimo privući pažnju čitalaca koji razmišljaju i uranjaju u dubinu teozofskih rasprava na veoma vrijedne i neuporedive riječi Imama Alija na ovom polju. Želimo podsjetiti na uzvišeni govor kakav je i sljedeći primjer, a mnogo je sličnih primjera u njegovim govorima.

فَمَنْ وَصَفَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَقَدْ قَرَنَهُ، وَ
مَنْ قَرَنَهُ فَقَدْ تَنَاهَا، وَمَنْ تَنَاهَا فَقَدْ جَرَّأَهُ
وَمَنْ جَرَّأَهُ فَقَدْ جَهَلَهُ وَمَنْ جَهَلَهُ فَقَدْ
أَشَارَ إِلَيْهِ، وَمَنْ أَشَارَ إِلَيْهِ، فَقَدْ حَدَّه، وَ
مَنْ حَدَّه فَقَدْ عَدَّه

“Tako, svako ko Bogu pripisuje svojstva priznaje Njemu slična, a ko priznaje Njemu slična smatra Ga dvojnošću, a ko Ga smatra dvojnošću priznaje dijelove za Njega, a ko priznaje dijelove za Njega krivo Ga shvaća, a ko Ga krivo shvaća označava Ga, a ko Ga označava ograničava Ga, a ko Ga ograničava određuje Ga brojem.”¹²

Sličan ovom govoru jedinstven je i do tada neizrečen takav govor u kojem kaže:

¹² *Nehdžu-l-belage*, izdanje Subhi Saleh, str. 39; Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 37. i 57.

كُلُّ مُسَمًّى بِالْوَحْدَةِ غَيْرُهُ قَلِيلٌ، وَكُلُّ
عَزِيزٍ غَيْرُهُ ذَلِيلٌ، وَكُلُّ قَوِيٍّ غَيْرُهُ
ضَعِيفٌ، وَكُلُّ مَالِكٍ غَيْرُهُ مَمْلُوكٌ، وَكُلُّ
عَالِمٍ غَيْرُهُ مُتَعَلِّمٌ... وَكُلُّ ظَاهِرٍ غَيْرُهُ
غَيْرٌ بَاطِنٌ، وَكُلُّ بَاطِنٍ غَيْرُهُ غَيْرٌ ظَاهِرٌ

“Sve što se označava jednim osim Njega – neznatno je. Svaki ugledni osim Njega – bijedan je. Svaki jaki osim Njega – slab je. Svaki gospodar osim Njega – rob je. Svaki znalac osim Njega – tražitelj je znanja... Sve vidljivo mimo Njega – skriveno je, a sve skriveno mimo Njega – ne može postati vidljivo.”¹³

Ili prefinjeni izraz koji je izrekao u vezi s bićima uzvišenog svijeta:

صُورٌ عَرَبِيَّةٌ عَنِ الْمَوَادِّ، خَالِيَةٌ عَنِ الْقُوَّةِ
وَالِاسْتِعْدَادِ

“Oblici od materije ogoljeni, od potencijala i sposobnosti oslobođeni.”¹⁴

To su transcendentna bića koja ne posjeduju materiju i koja su lišena potencijala i sposobnosti, jer su sva savršenstva u njima aktualizirana.

Istraživač koji proučava božanske spoznaje treba promisliti o metodi Imama Alija u predstavljanju pitanja vezanih za Božiju jednoću, o tome kako on predstavlja ta pitanja, međusobno ih povezuje i vodi raspravu na čisto racionalnim argumentima. Sadržaj svakog argumenta ima sve potrebne uvodne premise i s krajnjom preciznošću rješava tevhidska pitanja skidajući zastore s teozofskih zbilja.

Ovaj jedinstven i izuzetan primjer riječi Imama Alija i uzvišenost njihovih značenja do tog su nivoa da su misli i razmišljanja mnogih mislilaca nemoćna da ih shvate, što je opet neke slijepih srca dovelo u sumnju da ih je

izgovorio Imam Ali, a neki su čak to i porekli. Neki su opet od eksperta za predaje (muhaddis) tvrdili da dio tih govora nema sličnosti s govorima Imama Alija i smatrali upitnim ispravnost njihove povezanosti s njim.

Ustvari njegovi govori i riječi koje su do nas došle su jednoobrazne, posjeduju stil koji ih međusobno potpuno povezuje i svaki od njih potvrđuje drugi. Veliki dio njegovih govora dokumentiran je u knjigama koje su referentne u historiji i hadisu. Posebnost njegova stila govora ne dopušta da ga se može zamijeniti s govorima drugih ljudi. Među veoma vrijednim riječima koje su prenesene i do nas su došle od Poslanikovih drugova i drugih važnih ličnosti s početka islama, uz razlike u njihovim stupnjevima, ne mogu se naći govori i riječi koje bi odgovarala stilu njegovih govora.

Ako i postoje osobe koje bi mogle izmisliti ovako sadržajne govore izvanrednog znanja i spoznaje, koje su visoko iznad običnog govora, i potom ih pripisati Imamu Aliju radi uzdizanja njihovog ličnog položaja i ugleda, neizbježno bi takve osobe tokom svog život po različitim pitanjima i situacijama morale imati iste takve uzvišene govore koje nisu pripisani drugima, a činjenica je nikada nije viđeno da je neko od važnih islamskih ličnosti izrekao riječi slične ovima.

Pored toga, kako je moguće da osoba koja je sposobna izreći ovako vrijedne sadržaje i analizirati pitanja povezana s božanskim učenjima, s ovakvim čvrstim koracima u božanskim učenjima, izmisli neke govore i pripiše ih drugome, a sama ostane ništavna i beskorisna u kutku neznanosti? Moguće je jedino ako je psihički oboljela, ali bi u tom slučaju bila nemoćna da izmisli ovakve mudre riječi, a još nemoćnija da uđe u bezobalni okean uzvišene filozofije.

¹³ *Nehdžu-l-belage*, izdanje Subhi Saleh, str. 96, govor 65.

¹⁴ *Šarhe Manzume Sabzevari*, str. 190; *Šarhe guraru-l-hikam ve duraru-l-kelam*, sv. 4, str. 218.

Naročito što se u riječima Imama Alija uočavaju sadržaji koji se nisu mogli tumačiti i objašnjavati argumentima raširenim među islamskim učenjacima u prošlim stoljećima. Ni jedan filozof i teolog nikada nije imao snagu njihovog potpunog razumijevanja, te su ih stoga tumačili u prenesenom značenju. Tek su učenjaci posljednjeg stoljeća uspjeli shvatiti veći dio njegovih riječi i u okrilju toga riješiti neka neriješena teozofska pitanja kao što su:

1. Potpunost tevhida je negiranje svojstava;
2. Um ne može obuhvatiti Bit Božiju;
3. Bog nije jedan u brojčanom smislu;
4. Bog je sam svjedok Svoga postojanja;
5. Bog se ne može spoznati putem drugih, već se drugi spoznaju putem Njega.

Uzimajući u obzir navedeno, koji je filozof, poznavalac predaja ili teolog mogao prije četrnaest stoljeća shvatiti ove zbilje i obuhvatiti znanjem ova složena i zamršena pitanja te ih iskazati u obliku izražajnih riječi i očaravajućih izraza i pripisati ih Imamu Aliju?!

Primjeri govora Imam Alija u vezi s božanskom filozofijom

Oni koju su upoznati s osnovama filozofije, posebno božanske filozofije – a naše riječi u ovoj knjizi se odnose na njih –, vrlo dobro znaju da filozofske rasprave nisu izvodljive osim putem argumentacije i dedukcije, putem čvrstih i sigurnih dokaza. Ti dokazi ogleđaju se u posebnom redu i uređivanju uvodnih premisa i nužnih sudova u vezi s kojima čovjek nema drugog izlaza osim da ih prizna ili su sastavljene od spekulativnih sudova dedukcijom

izvedenih iz očiglednih sudova koje čovjek htio ili ne htio mora prihvatiti.

Oni koji su prešli težak i zamršen put filozofije znaju da ispravne i temeljne rasprave u filozofskim raspravama mogu uroditi plodom onda kada čovjek odbaci ili iznova provjeri sva saznanja i informacije koje je stekao slijeđenjem drugoga i oslobodi se svih sadržaja koje je usvojio padajući pod utjecaj različitih običaja, imaginacija i emocija. Čovjek treba sve to ostaviti po strani, okrenuti se jedino ka potpuno očiglednim sudovima prihvaćenim od svih ljudskih umova, a potom spekulativna i neočigledna pitanja izvoditi iz očiglednih sudova tako što će ih dovoditi u logičan redoslijed. Tako treba ići naprijed sve dok ne dođe do vrhunca istina i spoznaja. Sasvim je jasno da će takva filozofska rasprava i istraživanje uroditi plodom jedino bude li se primjenjivalo pravo prednosti i prioriteta nekih pitanja nad nekim drugima. Filozofska rasprava nikada nije moguća bez pridržavanja ovoga reda i redoslijeda. U protivnom, argumentirana rasprava pretvorit će se u jalovu raspravu i svađu.

Napomena

Na kraju uvodnog dijela ove poslanice želim naglasiti da obim knjige ne dopušta da upotpunimo raspravu onako kako bi dostojilo i priličilo govorima Imama Alija, a koje ćemo u nastavku navesti, jer su njegove riječi prepune preciznih filozofskih sadržaja i dubokih pitanja o božanskim učenjima. Ispunjenje njenog prava zahtijeva veliki napor i iscrpljujući trud.

Mi ćemo ovdje samo ukazati na uzvišeni položaj riječi Zapovjednika vjernih u filozofskom pogledu,¹⁵ kako bi svi zainteresirani mogli u ozračju ovih kratkih naznaka obratiti pažnju na njihovu veličinu i usporediti njegove jedinstvene riječi s riječima drugih.

¹⁵ Ovo je najviše što se u obimu ove poslanice može reći o naučnoj ličnosti neke osobe. (Autor.)

Prvo poglavlje

Metoda naučnog istraživanja i put stizanja do naučnih istina

Slijedi nekoliko primjera vrijednih riječi Imama Alija:

رَأْسُ الْحِكْمَةِ لُزُومُ الْحَقِّ

“Temelj mudrosti je privrženost i obaveznost na istinu.”¹⁶

U istom kontekstu kaže:

عَلَيْكُمْ بِمُوجِبَاتِ الْحَقِّ فَالْزَمُوهَا، وَ
إِيَّاكُمْ وَ مُحَالَاتِ التَّرَهَاتِ وَ

“Osigurajte ono što će vas dovesti do istine pa se toga držite, a izbjegavajte raspravu, sofizam i beskoristan razgovor!”¹⁷

Imam Ali u ovim svojim vrijednim riječima ukazuje na put naučnog istraživanja i put stizanja do zbilja, a to se ogleda u metodu dokazivanja argumentacijom u kojoj se ne uzima u obzir saglasnost i konsenzus ljudi po nekom pitanju i ne gleda se da li je to općeprihvaćeno i neupitno kod učenjaka. Prema tome, zbilja je zbilja bez obzira spoznali je ljudi ili je poricali.

Jedan od najsuptilnijih izraza na ovu temu su riječi Imama Musa ibn Džafera, mir s njim, sedmog predvodnika sljedbenika porodice Božijeg Poslanika, koji savjetujući Hišama kaže:

“O Hišam, ako bi ti u ruci bio orah, a ljudi ti kažu da je to biser, neće ti to donijeti nikakvu korist, jer ti znaš da je to orah. A ako bi ti u ruci bio biser, a ljudi ti kažu da je orah, neće ti to nanijeti nikakvu štetu, jer ti znaš da je to biser.”¹⁸

Predaja slična ovoj su i riječi Imama Alija:

لَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ، وَانظُرْ إِلَى مَا قَالَ

“Ne gledaj ko je rekao, već šta je rečeno.”¹⁹

لَا عِلْمَ كَالْتَفَكِيرِ

“Nema znanja kao što je razmišljanje.”²⁰

Drugo poglavlje

Pet razina spoznaje Boga

Imam Ali je rekao:

أَوَّلُ الدِّينِ مَعْرِفَتُهُ وَ كَمَالُ مَعْرِفَتِهِ
التَّصَدِيقُ بِهِ، وَ كَمَالُ التَّصَدِيقِ بِهِ
تَوْجِيدُهُ، وَ كَمَالُ تَوْجِيدِهِ الإِخْلَاصُ لَهُ،
وَ كَمَالُ الإِخْلَاصِ نَفْيُ الصِّفَاتِ عَنْهُ،
لِشَهَادَةِ كُلِّ صِفَةٍ أَنَّهَا غَيْرُ الْمُوصُوفِ،
وَ شَهَادَةُ كُلِّ مُوصُوفٍ أَنَّهُ غَيْرُ الصِّفَةِ:
فَمَنْ وَصَفَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَقَدْ قَرَنَهُ، وَ
مَنْ قَرَنَهُ فَقَدْ ثَنَاهُ، وَ مَنْ ثَنَاهُ فَقَدْ جَزَّاهُ
وَ مَنْ جَزَّاهُ فَقَدْ جَهَلَهُ وَ مَنْ جَهَلَهُ فَقَدْ
أَشَارَ إِلَيْهِ، وَ مَنْ أَشَارَ إِلَيْهِ، فَقَدْ حَدَّه، وَ
مَنْ حَدَّه فَقَدْ عَدَّه...

“U vjeri je na prvom mjestu spoznaja Njega. Savršenost spoznaje Njega jest svjedočiti Ga.²¹ Savršenost svjedočenja o Njemu jest vjerovati u Jednoću Njegovu. Savršenost vjerovanja u Jednoću Njegovu jest smatrati Ga čistim. A savršenost čistote Njegove jest odricati Mu svojstva, budući da je svako svojstvo dokaz da je ono različno od onog čemu je pripisano, a sve ono čemu je nešto pripisano različno je od svojstva. Tako, svako ko Bogu pripisuje svojstva priznaje Njemu slična, a ko priznaje Njemu slična smatra Ga dvojnošću, a ko Ga smatra dvojnošću priznaje dijelove za Njega, a ko priznaje dijelove za Njega krivo Ga shvaća, a ko Ga krivo shvaća označava Ga, a ko Ga označava ograničava Ga, a ko Ga ograničava određuje Ga brojem...”²²

¹⁶ Šarh Guraru-l-bikam, Amadi, sv. 4, str. 53. Predaja u cijelosti glasi: “Temelj mudrosti je privrženost istini i pokornost posjedniku istine.” Slično ovom značenju su i riječi Imama Alija kada kaže: “Najuzvišenije djelo je privrženost istini.” Ili predaja u kojoj kaže: “Privrženost istini postižu se snaga i pobjeda.” (sv. 3, str. 239.) (Autor.)

¹⁷ Šarh Guraru-l-bikam ve duraru-l-kelam, Amadi, sv. 4, str. 301.

¹⁸ Tuhafu-l-uqul, str. 285.

¹⁹ Šarh Guraru-l-bikam, sv. 6, str. 266, gdje se prenosi ovim riječima: “Nemoj da gledaš ko je rekao, već gledaj šta je rekao.”

²⁰ Nehdžu-l-belage, izdanje Subhi Salih, str. 488.

²¹ U prijevodu Rusmira Mahmutćehajića i Mehmedalije Hadžića stoji: “U vjeri je na prvom mjestu priznanje Njega. Savršenost priznavanja Njega jest svjedočiti Ga.”

²² Nehdžu-l-belage, izdanje Subhi Salih, str. 39, prvi govor.

Ovaj izvanredan govor Imama Alija veoma je jasan i izražajan u objašnjenju razina spoznaje Boga i, rječnikom struke rečeno, ovo je pojašnjene razina uvjerenja onih koji proučavaju božansku filozofiju.

Istraživač na polju filozofije, kao i istraživači u svakoj drugoj oblasti, kreću od proste i jednostavne razine i postepeno uranjaju u dubine uzvišenih razina. Napreduju u granicama svojih sposobnosti sve dok ne stignu do kompliciranih i zamršenih razina te oblasti.

Razine spoznaje Gospodara svijeta prema Imamu Aliju su pet stvari:

1. Spoznaja Boga kao Onoga Ko je doveo u postojanje ovaj svijet i priznanje Njegovog postojanja oslanjajući se na to da ovaj svijet ima nekog ko ga je doveo u postojanje.

Uvjerenje u to da svijet ima Stvoritelja je teorijsko pitanje i svi sljedbenici vjera, kako muslimani tako i nemuslimani, vjeruju u to. Čak i mnogobošci, kao što su idolopoklonici i oni koji obožavaju dva božanstva, dijele ovo uvjerenje.

Na ovoj razini spoznaje Boga istinski poznavaoči Boga, koji su na osnovu neospornih dokaza povjerovali u Njegovu postojanje i koji se trude u izvršavanju Njegovih naredbi, ne razlikuju se od skupine koja poznaje Boga i vjeruje u Njegovu postojanje, ali odbija da Ga obožava.

Upravo rečenica "U vjeri je na prvom mjestu spoznaja Njega" svjedoči i govori o ovoj razini spoznaje. Ovdje se misli na vjeru u apsolutnom smislu (obuhvatajući i istinu i neistinu) naspram nevjerstva i negiranja Stvoritelja.

2. Druga razina, koja je za stepen viša od prve, jeste razina

potvrđivanja i svjedočenja što čovjeka potiče da se nakloni pred Njegovom veličinom. Na ovoj razini spoznaje temelji uvjerenja postaju čvršći i to je spoznaja koja potiče na djelo.

Imam Ali na drugom mjestu vezano za ovu temu kaže:

لَا تَجْعَلُوا عِلْمَكُمْ جَهْلًا،
وَيَقِينَكُمْ شَكًّا، إِذَا عِلِمْتُمْ
فَاعْمَلُوا، وَإِذَا اسْتَيْقَنْتُمْ
فَادِمُوا

"Nemojte da mijenjate znanje u neznanje, a čvrsto uvjerenje u sumnju. Kada saznate nešto, radite u skladu s tim, a kada ste knete čvrsto uvjerenje u nešto, pristupite tome."²³

Također kaže:

الْعِلْمُ مَقْرُونٌ بِالْعَمَلِ
"Znanje je praćeno djelovanjem."²⁴

Na drugoj se razini putem djela prepoznaju razlike između ljudi koji su spoznali Boga i obožavanju Ga i onih koji su Ga spoznali i nepokorni su Mu.

3. Treća razina jeste dokazivanje Božije jednosti i negiranje sudruga i dualizma u obožavanju. Na ovoj razini odvajaju se monoteističke religije od religija koje imaju primjese mnogo-boštva. Imam Ali ovako objašnjava ovu razinu:

"Savršenost svjedočenja o Njemu jeste vjerovati u Jednoću Njegovu."

4. Četvrta razina je smatrati Boga čistim. Na ovoj razini čovjek koji poznaje Boga teorijski i praktično okreće se od svega mimo Boga. Smatra da istinsko postojanje pripada isključivo Bogu i

²³ *Nehdžu-l-belage*, izdanje Subhi Saleh, str. 524, izreka 274.

²⁴ *Ibid*, 539.

da On daruje egzistenciju, a sve što se zaziva mimo Njega smatra bezvrijednim i uzaludnim.

Na ovoj razini čovjek negira i odriče od Njega svaku vrstu stvarnog, imaginarnog i pretpostavljenog ograničenja i Njega u pravom smislu riječi smatra jedinstvenim. Nikada mu ne pretpostavlja sudruga, a pretpostavljanje bilo kakvog sudruga Njemu ne samo da je pretpostavka nemogućeg već je nemoguće bilo kako pretpostaviti sudruga.²⁵

U riječima Imama Alija desetke puta ponavlja se konstatacija (nokte) da Božija jednoća nije “jednoća po broju” kako bi se moglo zamisliti i Njemu pretpostaviti druga osoba koja je Njegove vrste, već je Njegova jednoća tako stvarna i zbiljska da svaki drugi koji se zamisli i pretpostavi neće biti drugi, nego će biti upravo onaj prvi i nikada se neće ostvariti ta brojčanost.

Pojašnjenje:

Kada god se zamisli i pretpostavi Uzvišeni Gospodar, po sudu razuma se potvrđuje Njegovo postojanje. Prema tome, ako Ga zamislimo i pretpostavimo zasebno, ne uzimajući u obzir ni jedno drugo biće, sudit će se o Njemu kao o jednom biću koje posjeduje jednost i postojanost u svojoj egzistenciji. Ako Ga zamislimo i pretpostavimo s drugim bićima, opet će se donositi sud u prilog Njegovog postojanja. Ako Njega ne uzmemo u obzir i zamislimo nekog mimo Njega, opet će se dokazati Njegovo postojanje. Na osnovu rečenog, Njegovo postojanje je u svakoj pretpostavci i zamisli utvrđeno i neosporno i za Njegovo

postojanje nikada se ne može zamisliti granica, ograničenje ili uvjet. U protivnom, uklanjanjem i nestankom tog ograničenja ili uvjeta nestalo bi i Njegovo postojanje. Njegovo postojanje je apsolutna i sveprožimajuća egzistencija i nikako nije ograničena nekom racionalnom, imaginarnom ili vanjskom granicom. On je neograničena egzistencija i sve ostalo mimo Njega je ograničeno. A da te stvari također imaju apsolutnu i neograničenu egzistenciju, na bilo koji način da zamislimo, sigurno bi bila nužno postojeća bića i izašla bi iz kruga kontingentnih bića.

Kako je On apsolutna egzistencija, razum ne može zamisliti drugoga od Njegove vrste, jer po poznatom filozofskom pravilu “sama stvar se ne ponavlja”, sve dok mu se ne pretpostavi granica nije ga moguće prebrojati. Svaki drugi koji mu se pretpostavi bit će prvi.

Ova vrsta jednoće razlikuje se od jednoće u brojčanom smislu, gdje se za svaku brojčanu jednoću može pretpostaviti i drugi²⁶, čak i ako ne bude postojao u vanjskom svijetu.

Ovo je upravo ono značenje na koje ukazuje Imam Ali rečenicom: “Savršenost vjerovanja u Jednoću Njegovu jest smatrati Ga čistim.”

Na kraju svoga govora Imam Ali to dokazuje argumentacijom.

5. Peta razina ogleđa se u tome da je Bog tako apsolutna egzistencija daleka od svake ograničenosti da Ga ni umni pojmovi ne mogu ograničiti ili biti Njemu odgovarajući jer je svaki pojam ograničen u granicama svoje biti. Stoga vidimo da se pojam znanja

²⁵ Ako se racionalno nemoguća stvar zamisli u umu, to je pretpostavka nemogućeg, dok je samo zamišljanje sudruga Bogu u umu uopće nemoguće pretpostaviti.

²⁶ Allame Medžlisi u 3. svesku *Bi-haru-l-avvara* na stranici 206. prenosi da je na dan Bitke oko deve jedan Arap rekao Imamu Aliju, mir s njim: “Da li ti Boga smatraš jednim?” Ljudi u ljutini zbog njegovog pitanja rekoše: “Zar ne vidiš u kakvom stanju je Zapovjednik vjernih?” Međutim, Imam, mir s njim, reče: “Pustite čovjeka, jer mi ovim ratom nemamo drugog cilja osim toga.” Potom se okrenuo prema Arapu i rekao: “Rečenica ‘Bog je jedan’ ima četiri značenja. Dva značenja nisu primjerena i dopuštena u vezi s Bogom, dok druga dva jesu. Jedno od dva značenja koja za Njega nisu primjerena i dopuštena jeste jednoća po broju, jer sve što nema drugo (kao redni broj) za njega se ne može reći jedan. Stoga ko god kaže da je Bog treći od trojice postaje nevjernik. Drugo značenje, koje također nije primjereno i dopušteno u vezi s Njim jeste to da Ga zamisle kao neku vrstu poput ostalih vrsta, jer je Bog čist od svakog oblika pripisivanja Njemu sličnom. Što se tiče ostala dva značenja koja su u vezi s Njim dopuštena, jedno je da među stvorenjima u kreaciji ništa nije Njemu slično, a drugo je to da je On *jedno značenje* (احدى المعنى), tj. da Mu se kod razmišljanja također ne mogu pretpostaviti dijelovi, a Bog je takav.”

razlikuje od pojma moći. Kod pojma moć nema nikakvog traga od znanja, a kod pojma znanja nema nikakvog traga od moći. Pojam moć, također, nema veze s pojmom život, a pojam život nema veze s pojmom znanje. Svaki od spomenutih pojmova podudara se samo sa svojim značenjem i u njemu se ne može naći nikakav znak ili trag nekih drugih pojmova. Naravno, moguće je da neki od ovih pojmova budu objedinjeni u jednom objektu, ali naša rasprava tiče se pojmova a ne objekata.

Kako je Bog apsolutna egzistencija i neograničeno postojanje, onda neće biti nikakve granice za Njega. Kao rezultat toga nikakav pojam ne može odgovarati Njemu i podudariti se s Njim, jer ti umni pojmovi kojima se prepoznavanju stvari ne mogu obuhvatiti tu Apsolutnu egzistenciju, podudarati se s Njom i biti joj prikladni.

Dolazimo do zaključka da je savršenost Njegove čistote odricanje svojstava od Njega i to je peta razina koju Imam Ali objašnjava rečenicom "savršenost čistote Njegove je odricanje Mu svojstava" i nju koristi kao dokaz "budući da je svako svojstvo dokaz da je ono različno od onog čemu je pripisano, a sve ono čemu je nešto pripisano različno je od svojstva."²⁷

Zbog nedostatnosti pojmova mi Boga smatramo čistim od njih. Inače, najbolja imena i savršenstva pripadaju Njemu. Da On nije uzvišeni primjer svih svojstava savršenstva (budući da onaj ko je lišen neke stvari ne može biti darivatelj te stvari), ne bi mogao podariti sva

ova savršenstva bićima u svijetu. Istovremeno, On je uzvišeniji od toga da neko svojstvo bude odgovarajuće i prikladno Njegovoj biti i da neko može opisujući Ga spoznati Njegovu zbilju:

“Ko god Njega opiše nekim svojstvom nije Ga spoznao.”

Na ovoj razini spoznaje razum shvata svoju nemoć da pojmi i spozna Uzvišenog Gospodara, jer su umni pojmovi jedino sredstvo percepcije razuma. Također smo rekli da su umni pojmovi u granicama svoje biti međusobno odvojeni i kao rezultat toga ograničeni. Prema tome, kada čovjekov um želi dokazati neko svojstvo Uzvišenom Gospodaru, koliko god da on pritom želi donijeti sud o jedinstvenosti Njega i tog svojstva, ipak upravo tim svojim opisom na jedan način priznaje različnost i odvojenost između biti i svojstva.

فَمَنْ وَصَفَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَقَدْ
قَرَنَهُ

“Pa ko Mu pripisuje svojstva, priznaje Njemu slična.”

Prema tome, ko god Njega opiše, tim opisom učinio je Njegovu bit sjedinjenom. Sjedinjavanje nečega s nečim nije moguće osim s dvojnošću, a dvojnost uzrokuje djeljivost, jer će neminovno imati ono po čemu su jedinstveni i ono po čemu se razlikuju. Kao rezultat toga u svijetu misli On će biti neko ko posjeduje dijelove i na svaki od njih će se odvojeno ukazivati. Ovo ukazivanje moguće je samo u slučaju da dijelovi na koje se ukazuje imaju aspekt razlikovanja posredstvom kojeg se

²⁷ Imam Ali želi dokazati da pojmovi koji određuju svojstva ne mogu odgovarati Njemu. Nosioći (masadiki) svojstava su upravo opisane stvari.

međusobno razdvajaju. Ovdje se pojavljuje egzistencijalna granica koja dovodi do jednoće po broju. Pojavom jednoće po broju izgubit će se jednoća (tevhid) Uzvišenog Gospodara.

Ovdje razum postaje zbunjnjen i ne vidi izlaz osim da negira svojstva koja je bio utvrdio za Boga. Čak i ovu negaciju, koja je jedna vrsta opisa, odbacuje i negira.

Upravo iz toga razloga Imam Ali na početku ovog govora kaže:

الَّذِي لَا يُدْرِكُهُ بَعْدُ الْهَمِّمْ، وَلَا
يَنَالُهُ غَوْصُ الْفِطْنِ، الَّذِي لَيْسَ
لِصِفَتِهِ حَدٌّ مُحَدِّدٌ، وَلَا نَعْتٌ
مَوْجُودٌ، وَلَا وَقْتُ مَعْدُودٌ، وَلَا
أَجَلٌ مَمْدُودٌ

“Kojeg razumska hrabrost najviša ne može procijeniti, te shvaćanja zadubljena ne mogu doseći. Njemu – za Čije svojstvo nema granice nikakve, niti opisa ikakva – nije određeno vrijeme nikakvo i nije ustvrđeno trajanje nikakvo.”²⁸

Jedan od najboljih i najrječitijih govora Imama Alija izrečenih na ovu temu je sljedeći:

لَا يُشْمَلُ بِحَدٍّ، وَلَا يُحَسَّبُ بَعْدَ،
وَإِنَّمَا تُحَدُّ الْأَدْوَاتُ أَنْفُسَهَا، وَ
تُشِيرُ الْأَلَاتُ إِلَى نَظَائِرِهَا.

“On nije granicama ograničen ni brojevima izbrojan. Zasebnosti stvarne mogu okruživati stvari vrste njihove, a dijelovi tijela mogu ukazivati na ono što je slično njima.”²⁹

Primjer razuma u spoznaji Boga jeste primjer čovjeka koji stoji pored okeana čije se obale ne naziru i želi uzeti vodu svojim dvjema rukama. On pruža ruke

prema okeanu da zahvati neograničenu količinu okeanske vode, ali nije moćan uzeti ništa osim koliko dvije šake vode.

Imam Ali je nemoć razuma da dokuči Uzvišenog Gospodara nazvao spoznajom, jer počinje od najniže razine spoznaje i svom snagom koraka ovim poljem, a na posljednjoj razini dolazi do zaključka da nema snage spoznati Uzvišenog Gospodara. Ovo je posljednja granica spoznaje Stvoritelja od strane jednog stvorenog bića.

Treće poglavlje

Istinski tevhid u riječima

Imama Alija

Jedan od izražajnih govora Imama Alija na temu tevhida je sljedeći:

بِأَنَّ مِنَ الْأَشْيَاءِ بِالْقَهْرِ لَهَا، وَالْقُدْرَةَ
عَلَيْهَا، وَبَانَتِ الْأَشْيَاءُ مِنْهُ بِالْخُضُوعِ
لَهُ، وَالرُّجُوعِ إِلَيْهِ. مَنْ وَصَفَهُ فَقَدْ حَدَّهُ،
وَمَنْ حَدَّهُ فَقَدْ عَدَّهُ، وَمَنْ عَدَّهُ فَقَدْ
أَبْطَلَ أَرْلَهُ

“On je odvojen od stvari zato što ih potčinjava i ima moć nad njima, dok su stvari odvojene od Njega uslijed njihove podložnosti Njemu i njihovog okretanja Njemu. Onaj koji Ga opisuje – ograničava Ga. Onaj koji Ga ograničava – označava Ga brojem. Onaj koji Ga označava brojem – odbija vječnost Njegovu.”³⁰

Osovina riječi Imama Alija u spomenutom govoru je stenegiranje jednoće po broju koje vodi ka poništenju vječnosti Njegove. Smisao vječnosti jeste da ništa nije prethodilo Njemu i nije bilo početna tačka za Njegovo postojanje. Takvo vječno biće nikada neće biti nečim ograničeno.

Negiranje granice vječnom biću ne znači da vječno biće postoji u neograničenim vremenima, što nužno zahtijeva podudaranje vremena s Njim,

²⁸ *Nehdžu-l-belage*, govor, 1.

²⁹ *Nehdžu-l-belage*, govor, 185.

³⁰ *Nehdžu-l-belage*, govor, 151.

a neophodnost podudaranja vremena s nečim podrazumijeva da je sama ta stvar kretanje ili da ima kretanje čijom bi promjenom i to biće bilo podložno promjeni, a Bog je čist od toga.

Na osnovu rečenog, značenje vječnosti jednog bića i ne imanja ograničenosti vremenom i bilo kojim drugim ograničenjem ogleđa se u istinskoj i postojanoj egzistenciji tako da za njegovu egzistenciju nema nikakvog uvjeta i ograničenja i ne podliježe nikakvim promjenama.

Uopće se ne može zamisliti uporedo s vječnim bićem drugo biće. U suprotnom bi trebalo da postoji nešto što ih čini različitim i što ih međusobno razdvaja, a to je suprotno osnovnoj pretpostavci, jer biće koje smo zamislili kao apsolutno i daleko od svakog ograničenja postaje ograničeno.

Kao zaključak možemo reći da je On apsolutna i neograničena egzistencija i da je svako biće koje se zamisli pored Njega i naspram Njega ništa, čista nedostatnost, nemoć i potreba za Njim i ono postoji po Njemu.

Nijedno biće nije opisano nekim od svojstava savršenstva, kao što su znanje, moć, život, volja itd., a da ono istovremeno nije u potrebi za Bogom i naspram Njega je siromašno, jadno i bespomoćno. U svojoj nemoći i siromaštvu, koje ima po biti, takvo biće pruža ruku svoje potrebe prema Njemu i u svom postojanju i odlikovanju bilo kojim svojstvom savršenstva. Jedino je biće Uzvišenog Gospodara to koje je čisto od svake ograničenosti, siromaštva i nemoći.

Imam Ali tumačeći vječnost kaže:

وَاحِدٌ لَا مِنْ عَدَدٍ، دَائِمٌ لَا بِأَمَدٍ، قَائِمٌ
لَا بِعَمَدٍ

“On je Jedan, ali ne po broju, On je oduvijek, ali ne u okvirima vremena, On je Samoopstojeći, ali ne u okrilju oslonca.”³¹

Imam Ali ovim je govorom lijepo objasnio da su vječnost i postojanost Uzvišenog Gospodara izvan okvira vremena.

Četvrto poglavlje

Niz složenih filozofskih pitanja u riječima Imama Alija

Imam Ali, mir s njim, u vezi s Božijom jednoćom kaže:

دَلِيلُهُ آيَاتُهُ، وَوُجُودُهُ إِثْبَاتُهُ، وَمَعْرِفَتُهُ
تَوْحِيدُهُ، وَتَوْحِيدُهُ تَمَيُّزُهُ مِنْ خَلْقِهِ، وَ
حُكْمُ التَّمْيِيزِ بَيْنُونَهُ صِفَةٌ لَا بَيْنُونَهُ
عُزْلَةٌ، إِنَّهُ رَبُّ خَالِقٍ، غَيْرُ مَرْبُوبٍ
مَخْلُوقٍ، كُلُّ مَا تُصَوَّرَ فَهُوَ بِخِلَافِهِ (ثُمَّ
قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ)، لَيْسَ بِإِلَهِ مَنْ عَرَفَ
بِنَفْسِهِ، هُوَ الدَّالُّ بِالِدَّلِيلِ عَلَيْهِ، وَ
المُؤَدِّي بِالمَعْرِفَةِ إِلَيْهِ.

“Dokaz za Njega su znakovi Njegovi. Samo postojanje Njegovo (to što se očituje u svim stvarima) jeste potvrda Njega. Spoznaja Njega je tevhid (smatrati Ga Jednim). A istinski tevhid jeste smatrati Ga odvojenim od Njegovih stvorenja, a to znači su Njegova svojstva drugačija od onih kod stvorenja i pritom ne misli na tjelesnu odvojenost Njegovih svojstava. On je Gospodar Stvoritelj, a Sam nije potčinjen i stvoren. Šta god da se zamisli to je oprečno njemu. Potom je rekao: Nije Bog ono čija se cijela bit spozna. On Sam je dokaz i pokazatelj postojanja Svoga i On Sam osigurava sredstva spoznaje Njega.”³²

Kunem se dušom svojom da su ovo zadivljujuće riječi koje srca čine uzburkanim, a razume zapanjenim. U nekoliko kratkih rečenica izrečene su desetine teških teozofskih pitanja

³¹ Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 70, *Nehdžu-l-belage*, izdanje Subhi Saleh, str. 269 (govor, 185); *Ujunu-l-abbar Er-Rida*, sv. 1, str. 121.

³² *EL-Ibtidžaz*, Tebersi, sv. 1, str. 299.

istovremeno s najčvršćim argumentima u njihov prilog. U nastavku ćemo ukazati na neke od njih:

1. Nemoguće je da se postojanje Uzvišenog Gospodara dokazuje nečim mimo Njega, zapravo On Sam je dokaz Svoga postojanja i dokaz svakog drugog postojanja (bića). Jer nije potrebno ni pojašnjavati da su sve stvari i u svim svojim aspektima ovisne o Bogu, od čega nisu izuzeti ni znakovi, njihovo svojstvo ukazivanja i sredstva spoznaje. U suprotnom, ukazivanje znakova i sredstva spoznaje u pogledu spoznaje Boga bivaju neovisni, a ne postoji ni jedno neovisno biće u kreaciji osim Njega. On je Uzvišeniji od onoga što o Njemu razmišljaju neznalice i čist je od toga. Ovo je jedno od važnih filozofskih pitanja na koje ukazuje Imam Ali kroz ovu kratku rečenicu:

هُوَ الدَّالُّ بِالذَّلِيلِ عَلَيْهِ، وَالْمُؤَدِّي
بِالْمَعْرِفَةِ إِلَيْهِ

“On Sam je dokaz i pokazatelj postojanja Svoga i On Sam osigurava sredstva spoznaje Njega.”

2. Nemoguće je da se zbilja Biti Uzvišenog Gospodara spozna onako kao joj priliči, zapravo On se može spoznati samo djelimično putem Njegovih svojstava i tragova i učinaka Njegove egzistencije. Imam Ali na to ukazuje kada kaže:

لَيْسَ بِاللَّهِ مَنْ عُرِفَ بِنَفْسِهِ

“Nije Bog ono čija se cijela bit spozna.”

3. Uzvišeni Gospodar nema potrebu da bude dokazan, tačnije rečeno Njegovo postojanje ne može se dokazati putem logičkih argumenata, jer, kao što smo već

napomenuli, On je apsolutna i neograničena egzistencija kojoj se ne može odrediti granica. Takva se egzistencija ne može smjestiti u um i ne može biti opisana. U konačnici, On nema umsko postojanje. Sve što postoji jeste upravo ovo spoljašnje postojanje. Položaj Njegova dokazivanja i potvrđenosti (اثبات و ثبوت) jadan je te isti. On ne može biti smješten u um da bi u umu jedne osobe bio poznanica, a u umu druge nepoznanica. Sve što postoji jeste spoljašnje postojanje. Ovo spoljašnje postojanje jeste to koje treba da bude poznanica ili nepoznanica. Budući da On nije skriven ni od kog bića, nije racionalno da bude nepoznanica, već je On jasan i otkriven putem znanja i nutrine.

Imam Ali ovu istinu na drugom mjestu iskazuje na sljedeći način:

الْمَعْرُوفُ بِغَيْرِ كَيْفِيَّةٍ، لَا يُدْرِكُ
بِالْحَوَاسِّ وَلَا يُقَاسُ بِالتَّائِبِ، وَ
لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ، وَلَا تُحِيطُ
بِهِ الْأَفْكَارُ، وَلَا تُقَدِّرُهُ الْعُقُولُ،
وَلَا تَقَعُ عَلَيْهِ الْأَوْهَامُ. فَكُلُّ مَا
قَدَّرَهُ عَقْلٌ أَوْ عَرَفَ لَهُ مِثْلٌ
فَهُوَ مُحَدَدٌ

“Bog Koji se ne spoznaje preko kvaliteta, ne percipira se osjetilima i nije uporediv ni s jednim stvorenjem, očima se ne može vidjeti, mislima se ne može obuhvatiti, razumom se ne može odrediti mjera a misao i mašta Ga ne mogu dosegnuti. Prema tome, sve ono čemu se razumom određuje mjera ili mu se nalazi sličan primjer, ograničeno je.”³³

³³ Šejh Saduk, *Et-Te'vid*, str. 79.

Od Božijeg Poslanika, s.a.v.a., također se u vezi s ovim pitanjem prenosi izuzetno lijepo objašnjenje:

“Spoljašnjost tevhida jeste u njegovoj unutrašnjosti, a unutrašnjost njegova je u spoljašnjosti njegovoj. Spoljašnjost Njegova opisuje se ali se ne vidi, a unutrašnjost Njegova jeste postojanje koje nikome nije skriveno. Nalazi se svugdje i ni jedno mjesto nije lišeno Njega koliko jedan treptaj oka. On je Prisutni Koji ničim nije ograničen i Skriveni je od pogleda ali nije nestao.”³⁴

Upravo iz ovog razloga Mudri Gospodar nigdje u cijelom Kur'anu ne iznosi dokaz o Svom postojanju. Raspravlja se i govori jedino o Njegovim svojstvima. Naprimjer, On iznosi dokaz da svijet ima Stvoritelja koji je Mudar, Koji sve zna, itd.

- Dokazi o postojanju Uzvišenog Gospodara sami su dokaz Njegove jednoće, jer su dokazi o postojanju Uzvišenog Gospodara dokaz da je On apsolutna i neograničena egzistencija. Nikada i nikakva granica ne postoji za Njega. Ovo je samo po sebi najbolji dokaz za jednoću Njegovu, jer se za apsolutnu egzistenciju ne može pretpostaviti drugi, kao što je dokazano u filozofiji da se “sama stvar ne ponavlja”.

Imam Ali u kratkom iskazu kazuje upravo ovu zbilju:

مَعْرِفَتُهُ تَوْحِيدُهُ

“Spoznaja Njega je tevhid (smatrati Ga Jednim).”

- Jednoća Uzvišenog Gospodara nije jednoća po broju

da bi u položaju postojanja bio odvojen od ostalih bića i odlikovan nad njima nečim što ih rastavlja uzrokujući brojnost, već je Njegova jednoća u tom smislu da ni jedan umni pojam nije odgovarajući i prikladan Njemu i ni jedno biće nije sudionik ni u jednom Njegovom svojstvu savršenstva.

On je Stvoritelj koji je stvorio sva stvorenja i sva stvorenja svijeta su egzistenciju uzeli od Njega i vraćaju se Njemu. Sve mimo Njega, ma šta da je, jeste pojava i jeste stvoreno.

Ovo su bila neka složena i teška pitanja koja su u božanskoj filozofiji bila tretirana kao nerješiv problem, sve dok ih u skorije vrijeme nisu uspjeli riješiti islamski učenjaci u okrilju uputa Imama Alija.

Peto poglavlje

Nemogućnost spoznaje Božije biti i Božije znanje o bićima u svijetu i znanje drugih o Njemu

Imam Ali na jednom mjestu kaže:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعْجَزَ الْأَوْهَامَ أَنْ تَنَالَ
إِلَّا وَجُودَهُ، وَحَجَبَ الْعُقُولَ عَنْ أَنْ
تَتَخَيَّلَ ذَاتَهُ فِي امْتِنَاعِهَا مِنَ الشَّبَهِ وَ
الشَّكْلِ، بَلْ هُوَ الَّذِي لَمْ يَتَفَاوَتْ فِي
ذَاتِهِ وَلَمْ يَتَبَعَّضْ بِتَجَزِئَةِ الْعَدَدِ فِي
كَمَالِهِ، فَارَقَ الْأَشْيَاءَ لَا عَلَى اخْتِلَافِ
الْأَمَاكِنِ، وَتَمَكَّنَ مِنْهَا لَا عَلَى
الْمَارِجَةِ، وَعَلِمَهَا لَا بِأَدَاةٍ لَا يَكُونُ
الْعِلْمُ إِلَّا بِهَا، وَ لَيْسَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ
مَعْلُومِهِ عِلْمٌ غَيْرُهُ.

إِنْ قِيلَ: “كَانَ” فَعَلَى تَأْوِيلِ أَرْبَعَةِ
الْوُجُودِ. وَإِنْ قِيلَ: “لَمْ يَزَلْ” فَعَلَى

³⁴ Ma'aniju-l-abbar, str. 10.

تَأْوِيلَ نَفْيِ الْعَدَمِ. فَسُبْحَانَهُ وَتَعَالَى
عَنْ قَوْلِ مَنْ عَبَدَ سِوَاهُ، وَاتَّخَذَ إِلَهًا
غَيْرَهُ غُلُوبًا كَبِيرًا

“Hvala Allahu koji je takav da su razmišljanja nemoćna da dosegnu išta osim Njegovog postojanja. Razume je učio nemoćnim da zamišljaju Bit Njegovu budući da Mu ništa nije slično. On je Onaj Koji se ne mijenja u Biti svojoj. Njegovo biće u Svom savršenstvu ne rastavlja se brojčano na dijelove. Razdvojen je od stvari, ali ne prostornom udaljenošću, spojen je s njima, ali ne sjedinjavanjem. Obuhvata stvari znanjem, ali ne sredstvima koja su takva da bez njih nema ni znanja. Između Njega i Njemu poznatih stvari ne postoji nešto dodatno što bi se zvalo znanja. Ako se kaže: “On je bio u prošlosti”, to znači da je On Bespočetan i Pravječan u svome postojanju. Ako se kaže: “On je oduvijek”, to znači da Njemu ne prethodi nepostojanje.

Pa neka je Slavljen i Uzvišen od riječi onih koji obožavaju nekoga ili nešto mimo Njega i uzimaju božanstva mimo Njega.”³⁵

Imam Ali u ovim veoma vrijednim riječima ukazuje na tri važne filozofske stvari:

1. Znanje ljudi o Bogu iz kategorije je prisutnog a ne stečenog znanja.³⁶ Da je to znanje stečeno, slika Božije biti stečena u umu bila bi odvojena od onoga što je u spoljašnjem svijetu, a to nije u skladu s Njegovom jednoćom.
2. Božije znanje o stvorenjima u svijetu jeste prisutno a ne stečeno znanje. Da bi Bog imao znanje o stvarima, On nikada nema potrebu za umskim slikama. Da je

Njegovo znanje stečeno znanje, tada bi imao potrebu za umskim slikama, a potreba nije u skladu s nužnošću Njegova postojanja.

3. Bog je apsolutna egzistencija i čist je od svakog oblika ograničenja. Upravo iz tog razloga ima prednost nad svim bićima svijeta i to je značenje Božije vječnosti.

Šesto poglavlje

O nekim savršenim Božijim svojstvima

Jedan od vječnih govora Imama Alija glasi:

مُسْتَشْهَدٌ بِكُلِّيَّةِ الْأَجْنَاسِ عَلَى رُبُوبِيَّتِهِ
، وَبِعَجْرِهَا عَلَى قُدْرَتِهِ، وَبِفُطُورِهَا عَلَى
قِدْمَتِهِ، وَبِزَوَالِهَا عَلَى بَقَائِهِ، فَلَا لَهَا مَحِيصٌ
عَنْ إِدْرَاكِهَ إِيَّاهَا، وَلَا خُرُوجٌ مِنْ إِحَاطَتِهِ
بِهَا، وَلَا إِحْتِجَابٌ عَنْ إِحْصَائِهِ لَهَا، وَلَا
إِمْتِنَاعٌ مِنْ قُدْرَتِهِ عَلَيْهَا، كَفَى بِاتِّقَانِ
الصُّنْعِ لَهَا آيَةً، وَبِمُرْكَبِ الطَّبَعِ عَلَيْهَا
دَلَالَةً، وَبِحُدُوثِ الْفِطْرِ عَلَيْهَا قِدْمَةً،
وَبِأَحْكَامِ الصَّنْعَةِ لَهَا عِبْرَةً، فَلَا إِلَيْهِ حَدٌّ
مَنْسُوبٌ، وَلَا لَهُ مِثْلٌ مَضْرُوبٌ...

“Sve vrste bića učinio je svjedokom Svoga Gospodstva, a njihovom slabost, vremenito nastajanje i njihovo propadanje znakom Njegove Moći, Pravječnosti i Postojanja. On je stvari stvorio sa znanjem o njima te stoga one ne mogu biti izvan Njegova znanja i obuhvatanja. Njihov broj nije skriven Njemu, a budući da su u potpunosti potčinjeni Božijoj moći, ne mogu da se ne pokore Njegovoj zapovijedi. Njihovo svojstvo stabilnosti i složena priroda ukazuju na Moćnoga Stvoritelja. To što su stvorene u vremenu dovoljan je dokaz o Vječnosti Boga. Precizni

³⁵ Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 73, *Mustadrak Ne'džu-l-belage*, sv. 1, str. 49.

³⁶ Stečeno, odnosno posredno znanje jeste znanje o stvari nastalo posredstvom slike te stvari u umu, dok je u slučaju prisutnog znanja sami predmet spoznaje prisutan kod spoznavaoaca, dakle u činu spoznanje ne posreduje umska slika. (op. ur.)

zakoni utkani u njihovom stvaranju dovoljna su pouka za one koji negiraju Stvoritelja. Njemu se ne može pripisati granica niti za Njega naći sličnoga...³⁷

Sedmo poglavlje Objašnjenje u vezi s potvrđnim i odričnim svojstvima Boga

Jedan od govora Imama Alija u vezi s potvrđnim i odričnim svojstvima Svevišnjeg Gospodara jeste i sljedeći, u kojem se između ostalog kaže:

مَا وَحَدَهُ مِنْ كَيْفِهِ، وَلَا حَقِيقَتَهُ أَصَابَ
مَنْ مَثَلَهُ، وَلَا إِيَّاهُ عَنَى مَنْ شَبَّهَهُ. وَ
لَا صَمَدَهُ مِنْ أَشَارِ إِلَيْهِ وَ تَوَهَّمَهُ. كُلُّ
مَعْرُوفٍ بِنَفْسِهِ مَصْنُوعٌ، وَ كُلُّ قَائِمٍ فِي
سِوَاهُ مَعْلُولٌ. فَاعِلٌ لَا يَاضْطَرَّابِ آلَةٍ.
مُقَدَّرٌ لَا يَجُولُ فِي كَفْرَةٍ. غَنِيٌّ لَا يَاسْتَفَادَةُ.
لَا تَصْحَبُهُ الْأَوْقَاتُ، وَلَا تَرْفُدُهُ الْأَدْوَاتُ
سَبَقَ الْأَوْقَاتُ كَوْنَهُ. وَ الْعَدَمُ وَجُودُهُ. وَ
الْإِبْتِدَاءُ أَرْلُهُ.

بِتَشْعِيرِهِ الْمَشَاعِرَ عُرِفَ أَنْ لَا مَشْعَرَلَهُ
وَ بِمُضَادَّتِهِ بَيْنَ الْأُمُورِ عُرِفَ أَنْ لَا ضِدَّ
لَهُ. وَ بِمُقَارَنَتِهِ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ عُرِفَ أَنْ لَا
قَرِينَ لَهُ. صَادَّ الثُّورَ بِالظُّلْمَةِ وَ الْوُضُوحَ
بِالْبُهْمَةِ، وَ الْجُمُودَ بِالْبَلْبَلِ، وَ الْحُرُورَ
بِالصَّرْدِ. مُؤَلَّفٌ بَيْنَ مُتَعَادِيَاتِهَا. مُقَارِنٌ
بَيْنَ مُتَبَايِنَاتِهَا، مُقَرَّبٌ بَيْنَ مُتَبَاعِدَاتِهَا.
مُفَرَّقٌ بَيْنَ مُتَدَانِيَاتِهَا. لَا يُشْمَلُ بِحَدِّهِ، وَلَا
يُحَسَّبُ بَعْدَهُ، وَإِنَّمَا تَحُدُّ الْأَدْوَاتُ أَنْفُسَهَا،
وَ تُشِيرُ الْأَلَاتُ إِلَى نَظَائِرِهَا...

“Onaj koji Mu dodjeljuje stanja ne vjeruje u Jednost Njegovu, niti onaj koji Ga uspoređuje shvaća zbilju Njegovu. Onaj koji Ga prikazuje ne upoznaje Ga. Onaj koji pokazuje na Nj i zamišlja Ga ne domišlja Njega. Sve što je poznato kroz sebe

– stvoreno je, a sve što postoji uslijed drugog – posljedica je. On djeluje, ali ne pomoću sredstva. On ustvrđuje mjere, ali ne djelatnošću mišljenja. On je imućan, ali ne pribavljanjem.

Vremena nisu s Njim, a sredstva Mu ne pomažu. Bivanje Njegovo prethodi vremenima. Jestost Njegova prethodi nejestosti, a vječnost Njegova prethodi početku. Njegovim stvaranjem osjetila obznanjeno je da On nema osjetila nikakvih. Oprečnostima u različitim stvarima obznanjeno je da On nema oprečnosti nikakve, a sličnošću među stvarima obznanjeno je da nema ništa Njemu slično. On je učinio svjetlost oprečnom tmini, sjaj mrklini, suhoću vlazi i toplinu studeni. On stvara sklonost među pojavama protivnim.

On stapa oblike različite, približava udaljene i razdvaja spojene. On nije granicama ograničen ni brojevima izbrojan. Zasebnosti tvarne mogu okruživati stvari vrste njihove, a dijelovi tijela mogu ukazivati na ono što je slično njima. Izraz ‘budući da’ opovrgava vječitost njihovu, izraz ‘nakon’ opovrgava njihovo bivanje odvijek, a izraz ‘kao da nije’ drži ih dalekim od savršenosti.

Kroz njih Se Tvorac njihov pokazuje umovima i kroz njih je On zaštićen od pogleda očiju. Mirovanje i kretanje ne odnose se na Njega, jer kako bi se moglo odnositi na Njega ono što je On Sam potakao!? I kako bi se nešto što je On stvorio izvorno ponovno moglo pojaviti u Njemu, i kako se nešto što je On izvorno izveo u postojanje može pojaviti u Njemu!? Ako to ne bi bilo tako, On Sam bio bi

³⁷ Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 71. (Zbog dužine govora donijeli smo samo dio arapskog teksta).

raznolik u Sebi, bit Njegova bi postala djeljiva i zbilja bi Njegova bila spriječena da se smatra vječnom. Da je za Nj postojala ikakva prednost, za Nj bi također postojala i stražnjost neka. On bi trebao upotpunjavanje samo ako Ga zadesi manjkavost. U tome bi se slučaju u Njemu pojavili znaci stvorenosti i On bi postao znak umjesto znakova koji vode Njemu. Kroz Njegovu moć odbijanja na Njega ne može utjecati ono što utječe na drugo mimo Njega...

Na kraju ovog govora kaže:

Zaista, poslije utrnuća svijeta ovog, Allah Uzvišeni ostat će Sam bez ičega drugog pored Sebe. On će biti i poslije utrnuća svijeta kao što je bio prije proizvođenja njegova: bez vremena, ili mjesta, ili trena, ili razdoblja. Tada neće postojati rokovi, razdoblja i vremena, a godine i časi nestat će. Ništa neće biti osim Jednog, Silnog, Kojem jest povratak svega.³⁸

Imam Ali je u ovim zadivljujućim riječima objasnio potvrdna i odrična svojstva Svevišnjeg Gospodara i ukazao na činjenicu da se riječi poput "prije" i "poslije" koriste u odnosu na Njegova stvorenja. Nikada ove riječi u vezi sa Svevišnjim Gospodarem nisu u značenju "prije" i "poslije" u vremenskom smislu, kao što je on objasnio ovu zbilju u drugom govoru kojeg smo ovdje naveli u petom poglavlju.

Osmo poglavlje Posmatranje Boga

وَقَدْ سَأَلَهُ ذِعْلَبُ الْيَمَانِي فَقَالَ: هَلْ
رَأَيْتَ رَبَّكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟
فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَفَأَعْبُدُ مَا لَأَ أَرَى؟
فَقَالَ: وَكَيْفَ تَرَاهُ؟ فَقَالَ: لَا تُدْرِكُهُ الْعُيُونُ

بِمُشَاهَدَةِ الْعِيَانِ، وَلَكِنْ تُدْرِكُهُ الْقُلُوبُ
بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ. قَرِيبٌ مِنَ الْأَشْيَاءِ غَيْرِ
مَلَامِسٍ. بَعِيدٌ مِنْهَا غَيْرِ مُبَايِنٍ. مُتَكَلِّمٌ لَأَ
بِرُؤْيَا، مُرِيدٌ لَأَ بِهَيْمَةٍ. صَانِعٌ لَأَ بِجَارِحَةٍ.
لَطِيفٌ لَأَ يُوصَفُ بِالْحَفَاءِ. كَبِيرٌ لَأَ يُوصَفُ
بِالْحَفَاءِ، بَصِيرٌ لَأَ يُوصَفُ بِالْحَاسَةِ، رَجِيمٌ
لَأَ يُوصَفُ بِالرَّقَةِ، تَعْنُو الْوُجُوهُ لِعَظَمَتِهِ، وَ
تَحِبُّ الْقُلُوبُ مِنْ مَخَافَتِهِ...

Imam Ali je u odgovoru osobi po imenu Zi'leb, koji ga je upitao: "Da li si vidio svoga Gospodara?", rekao: "Nisam robovao Gospodaru kojeg nisam vidio."

"Kako si Ga vidio?" – upitao je Zi'leb.

Imam Ali u odgovoru reče: "Ne vide Ga oči posmatranjem, već Ga vide srca zbiljama vjerovanja.³⁹

O Zi'leb! Moj Gospodar darivatelj je blagosti svakome blagom, darivatelj gustoće i veličine, ali se On nikada ne može opisati ovim svojstvima.

On je bio prije svega i ništa nije prethodilo Njemu. Bit će poslije svega i ništa neće biti poslije Njega.

Njegova volja ostvaruje se bez potrebe za odlučivanjem i shvata sve stvari bez posredništva. On je sa svim stvarima bez da se s njima sjedinjuje ili da pravi rastojanje.

On je očit, ali se ne može suočiti s Njime. One je očitovan, ali ne da se nalazi naspram očiju. On je odvojen od svih stvari, ali nije daleko od njih. Blizu je svim stvarima, ali ne na način na koji su tijela blizu jedna drugima.

On je Blag, ali ne u tjelesnom smislu. On postoji, ali ne kao pojave kojima je prethodilo nepostojanje. On je izvršitelj, ali nije prinuđen da nešto učini. On predodređuje i planira, bez potrebe za kretanjem. Namjerava bez potrebe za odlučivanjem. Čuje, bez potrebe za sredstvima za slušanje. Vidi, bez potrebe za sredstvima za gledanje.

³⁸ *Nehdzu-l-belaga*, govor 185.

³⁹ Potpuni tekst ovoga vrijednoga hadisa od Imama Alija prenio je Šejh Saduk u svojoj knjizi *Et-Tevhid*, str. 308. Neki fragmenti ovog govora preneseni su i u *Stazi rječitosti*.

Mjesto Ga ne obuhvata. Vrijeme nema pristupa Njemu. Svojstva Ga ne ograničavanju. Ne obuzima Ga san.

Njegovo postojanje uzvišenije je od vremena. Njegovom postojanju nije prethodilo nepostojanje. Njegova vječnost preduhitrija je svaki početak. Njegovo stvaranje osjetila dokaz je da ih On ne posjeduje. Dovođenje u postojanje supstanci i akcidenata svjedoči da On nije ni supstancija ni akcident.

Stvorio je suprotnost između tame i svjetla, vlažnosti i suhoće, hladnoće i toplote. Zajedno je spojio oprečne elemente, a približena bića udaljio jedna od drugih. Povezivanjem oprečnih elemenata i udaljavanjem bliskih uputio je na svoje postojanje, kao što je i sam rekao:

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ

I od svega po par stvaramo da biste vi razmislili!⁴⁰

Bića je podijelio na ona koja će biti prije i ona koja će biti poslije kako bi bili svjedoci da za Njega ne postoji prije i poslije. Položio je različite nagone u bića u svijetu kako bi shvatili da On nije okičen njima.

Svaku stvar stvorio je u okviru nekog vremena kako bi bilo jasno da vrijeme nema pristupa Njemu.

Među svojim stvorenjima stvorio je zastore kako bi bilo jasno da između Njega i Njegovih stvorenja nema zastora osim njihovog stvaranja.

On je bio Gospodar kada nije bilo bića kojim bi gospodario. On je bio Stvoritelj kada nije bilo stvorenog. On je bio Znalac prije nego je u svijetu bila poznanica. On je čuo prije nego je bilo u svijetu nešto što bi se moglo čuti.⁴¹

Potom je Imam Ali na kraju svog vrijednog govora izrecitirao nekoliko stihova koji počinju ovim stihom:

وَلَمْ يَزَلْ سَيِّدِي بِالْحَمْدِ مَعْرُوفًا
وَلَمْ يَزَلْ سَيِّدِي بِالْحُجُودِ مَوْصُوفًا

Moj Bog je stalno poznat po svojstvu hvale, Moj Bog je stalno velikodušan i izljuje milost.

Imam Ali je u ovim riječima na najbolji način i najuzvišenijim izrazom protumačio značenje držanja Boga čistim od svega (tanzih) i antropomorfizam (tašbih) u vezi sa svojstvima Uzvišenog Gospodara. Na najizrazajniji način je objasnio viđenje Svevišnjeg Gospodara koje se ne dešava putem tjelesnih očiju, pa čak ni putem očiju srca, već zbiljom vjerovanja i istinskim tevhidom. Zatim Imam rasvjetljava zbilju vjerovanja i ustvrđuje da je materija i njena ograničenost razlog zašto su jedna stvorenja zaklonjena od drugih, kao da je to i zastor posmatranja Njegove ljepote. Što znači da ne postoji zastor između Njega i Njegovih stvorenja osim egzistencijalne nepotpunosti i manjkavosti stvorenja.

Prema tome, bude li vjerovanje roba iskreno (u onom smislu kako smo u drugom poglavlju pojasnili) i njegovo srce ne bude povezano ni s čim osim sa svojim Gospodarom, neće ostati nikakav zastor koji će se ispriječiti između njega i njegovog Gospodara i on će Ga vidjeti zbiljama svoga vjerovanja.⁴²

Govor Imama Alija:

حَجَبَ بَعْضُهَا عَنْ بَعْضٍ لِيُعْلَمَ أَنْ لَا
حِجَابَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ غَيْرَ خَلْقِهِ

“On zakloni jedne od drugih da bi se znalo da nema zastora između Njega i stvorenja Njegovih osim samih stvorenja”, u kojem govoreći o tome kako su sama stvorenja zastor, najizrazajniji je iskaz izrečen u vezi s ovim pitanjem. Nikada niko prije Imama Alija nije izrekao takav govor. Sličan govor je prenesen od sedmoga Imama Muse ibn Džafera:

⁴⁰ *Zarijat*, 49.

⁴¹ Isto ovo je preneseno od Imama Reze. (Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 34–38.)

⁴² Vidjeti komentar na riječi: “Savršenost vjerovanja u Jednoću Njegovu jest smatrati Ga čistim” u drugom poglavlju. (Autor.)

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَانَ لَمْ يَزَلْ بِلَا
زَمَانٍ وَلَا مَكَانٍ وَهُوَ الْآنَ كَمَا كَانَ
لَا... لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ حِجَابٌ
غَيْرُ خَلْقِهِ احْتَجَبَ بِغَيْرِ حِجَابٍ
مَحْجُوبٍ وَاسْتَتَرَ بِغَيْرِ سِتْرِ مَسْتُورٍ

“Svevišnji Gospodar postojao je vječno bez vremena i mjesta i On je i danas kakav je oduvijek bio. Između Njega i stvorenja Njegovih nema zastora osim manjkavosti stvorenja. On je bez zastora zaklonjen od pogleda robova.”⁴³

Govor Imama Alija:

كَانَ رَبًّا إِذْ لَا مَرْبُوبَ، وَلَا إِلَهًا إِذْ لَا مَأْلُوهَ

“On je bio Gospodar kada nije bilo bića kojima bi gospodario i bio je Bog kada nije bilo onoga koji bi Ga obožavao”, odnosi se na Božija svojstva koja stoje u odnosu na nešto (perz. صفات اضافة), odnosno kazuje da su i Božija djelatna svojstva, prije nego što su u vanjskom svijetu postojale stvari s kojima bi stajale u vezi, postojale u Božijoj Biti. A budući da u Božijoj Biti nema nikakvog oblika promijene, a s druge strane budući da Božija svojstva koje stoje u relaciji s stvorenim postoje tek s pojavom tih stvorenja i nešto je što je pridodato Božijoj Biti, razumijevanje ovoga predstavlja jedno od najsloženijih i najtežih filozofskih pitanja.

Iz stihova koje je Imam Ali izrecitirao na kraju predaje da se zaključiti da je svijet stvaranja imao svoj kontinuitet u prošlosti i imat će ga i u budućnosti, kao što je u brojnim predajama od Imama Alija i ostalih prečistih Imama preneseno da je prije ovoga svijeta postojalo bezbroj drugih svjetova i da će poslije ovoga svijeta postojati bezbroj drugih svjetova čiji broj niko osim Gospodara ne zna.⁴⁴

Deveto poglavlje Objašnjenje nekih od božanskih učenja

Jedan od govora Imama Alija koji objašnjava dio spomenutih zbilja je i sljedeći:

خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فَعَلَّقَ حِجَابًا بَيْنَهُ وَ
بَيْنَهُمْ، فَمُبَايَنَةٌ لِيَاَهُمْ مُفَارَقَةٌ إِيَّتَهُمْ،
وَإِدَاؤُهُ لِيَاَهُمْ شَاهِدٌ عَلَى أَنْ لَا أَدَاةَ فِيهِ،
لِشَهَادَةِ الْأَدْوَاتِ بِفَاقَةِ الْمُؤَدِّينَ. وَابْتِدَاؤُهُ
لِيَاَهُمْ دَلِيلٌ عَلَى أَنْ لَا ابْتِدَاءَ لَهُ. لِعَجْرِ كُلِّ
مُبْتَدِءٍ عَنِ إِبْدَاءِ غَيْرِهِ.

“Allah je stvorio stvorenja. Potom je postavio zastor između sebe i njih, a taj zastor je njihova ograničenost i manjkavost naspram Njegove Uzvišenosti. To što je Gospodar dao sredstva stvaranja, pokazatelj je da On nema potrebe za sredstvima. Postojanje potrebe za sredstvima dokaz je potrebe, a Uzvišeni Bog nema potrebu ni za čim. To što stvorenja imaju početak stvaranja dokaz je da On nema početka, jer svaka stvar kojoj prethodi nešto drugo posljedica je uzroka, a Gospodar potpuni uzrok svih stvari.”⁴⁵

أَسْمَاؤُهُ تَعْبِيرٌ، وَأَفْعَالُهُ تَفْهِيمٌ، وَذَائِهِ
حَقِيقَةٌ، وَكُنْهَهُ تَفْرِقَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ،
قَدْ جَهَلَ اللَّهُ مِنَ اسْتَوْصَفَهُ، وَتَعَدَّاهُ مِنْ
مَثَلِهِ، وَأَخْطَاهُ مِنْ اِكْتَنَّهُهُ

“Njegova lijepa imena obznanitelj su Njegovih svojstava savršenstva. Njegova djela pokazatelj su Njegovog postojanja. Njegova bit je istovjetna sa zbiljom, a Njegova suština odvojena je od svakog stvorenja. Ko Mu pripisuje dodatna svojstva da nisu od biti Njegove, nije Ga spoznao. Ko Mu

⁴³ Šejh Saduk, *Et-Tevid*, str. 189.

⁴⁴ Ovim govorom autor nije imao za cilj da kaže da su ovi faktori i činioци oduvijek bili i da će zauvijek biti, već, kao što je jasno kazano na drugim mjestima ove knjige, ovi faktori i činioци imaju početnu tačku i sve što ima početnu tačku ima i završnu. Upravo to kaže Imam Bakir u odgovoru jednom učenjaku iz Šama: “Bog je stvorio stvari iz ničega i da je stalno stvarao stvari iz nečega za njih se ne bi mogao pretpostaviti prekid. Nužnost toga bi bila vječnost i bespočetnost svijeta, a zapravo je Bog bio vječan i bespočetan i ničega nije bilo. Potom je On iz ničega stvorio vodu koja je zapravo prva stvorena stvar.” (Šejh Saduk, *Et-Tevid*, str. 67)

⁴⁵ Cjelovit tekst ove predaje nalazi se u knjizi *Tuhafu-l-uqul*, str. 49-51. Predaja sličnog sadržaja nalazi se u *Et-Tevidu* od Šejh Saduka, str. 35.

pretpostavi sličnog, udaljio se od Njega. Ko bude želio spoznati Bit Njegovu, otišao je na stranputicu.”

فَمَنْ قَالَ: “أَيْنَ؟” فَقَدَ بَوَّأَهُ. وَمَنْ قَالَ: “فِيمَ؟” فَقَدَ صَمَّنَهُ. وَمَنْ قَالَ: “إِلَى مَ؟” فَقَدَ نَهَّاهُ. وَمَنْ قَالَ: “لِمَ؟” فَقَدَ عَلَّلَهُ. وَمَنْ قَالَ: “كَيْفَ؟” فَقَدَ سَبَّهَهُ. وَمَنْ قَالَ: “إِذْ؟” فَقَدَ وَقَّتَهُ. وَمَنْ قَالَ: “حَتَّى؟” فَقَدَ عَيَّاهُ...

“Ko kaže ‘gdje je Bog?’, pretpostavio Mu je mjesto. Ko kaže ‘u čemu je?’, smatra Ga ograničenim. Ko kaže ‘do kada je?’, zamislio Mu je kraj. Ko kaže ‘zašto je?’, zamislio je uzrok za Njega. Ko kaže ‘kako je?’, učinio je usporedbu. Ko kaže ‘u to vrijeme je bio’, pretpostavio Mu je vrijeme. Ko kaže ‘do tog vremena je’, zamislio Mu je kraj.”

لَا يَتَغَيَّرُ اللَّهُ بِتَغْيِيرِ الْمَخْلُوقِ كَمَا لَا يَتَحَدَّدُ بِتَحْدِيدِ الْمَحْدُودِ، أَحَدٌ لَا يَتَأَوَّلُ وَلَا يَتَأَوَّلُ، صَمَدٌ لَا يَتَّبَعِيضُ بَدَدٍ، بَاطِنٌ لَا يَمْدَاخَلَةُ، ظَاهِرٌ لَا يَمْرَأِيَلَةُ، مُتَجَلِّ لَمْ يَأْشْتِمَالِ رُؤْيِيَّةٍ، لَطِيفٌ لَا يَتَنَجَّسُ، فَاعِلٌ لَا يَاضْطَرَّابِ حَرَكَةٍ، مُقَدَّرٌ لَا يَجُولُ فِكْرَةً، مُدَبَّرٌ لَا يَحْرَكَةُ، سَمِيعٌ لَا يَأَلَّةٍ، بَصِيرٌ لَا يَأْدَاةٌ...

“Promjenama koje se dešavaju kod stvorenja On ne podliježe promjenama i ograničenošću stvorenja ne biva ograničen. On je Jedan i neusporediv, ali ne u brojčanom smislu. On je Apsolutni bez potrebe Čija Bit nema dijelova. On je skriven, ali se nije utjelovio. On je očit i odvojen od stvari, ali ne način udaljenosti. On je svugdje jasan, ali ne u smislu da se može vidjeti očima...”⁴⁶

Deseto poglavlje Stvaranje svijeta

Dio govora Imama Alija o stvaranju svijeta:

لَمْ يَخْلُقِ الْأَشْيَاءَ مِنْ أَصُولٍ أَرْزَلِيَّةٍ، وَلَا مِنْ أَوَائِلٍ أَبَدِيَّةٍ، بَلْ خَلَقَ مَا خَلَقَ فَأَقَامَ حَدَّهُ، وَصَوَّرَ مَا صَوَّرَ فَأَحْسَنَ صُورَتَهُ. لَيْسَ لَشَيْءٍ مِنْهُ امْتِنَاعٌ، وَلَا لَهُ بِطَاعَةِ شَيْءٍ انْتِفَاعٌ.

“On stvari nije stvorio iz počela vječitih, niti po uvijek postojećim uzorima, nego je On stvorio ono što je stvorio te mu onda granice ustvrdio. On je oblikovao ono što je oblikovao i oblik mu najljepši dodijelio. Pa neka je slavljen onaj koji je jedinstven i neusporediv u svojoj veličini. Ništa se ne može Njemu ne pokoriti a On nikada nema koristiti od pokoravanja bilo čijeg.”⁴⁷

Imam Ali ovdje odbacuje uvjerenje onih koji kažu da je prvo stvaranje bio čin spoja prima materije i vječne materije. A pokornost svih stvorenja i njihovu potrebu u svom postojanju za Božijom voljom postavlja kao dokaz za ovo pitanje. Zapravo, kraj njegovog govora dokaz je onoga što je izrekao na početku.

Jedanaesto poglavlje Govor o uzvišenom svijetu

Kao odgovor na pitanje u vezi s uzvišenim svijetom Imam Ali je rekao:

صَوْرٌ عَارِيَّةٌ عَنِ الْمَوَادِّ، خَالِيَّةٌ عَنِ الْقُوَّةِ وَالِاسْتِعْدَادِ، تَجَلَّى لَهَا فَأَشْرَقَتْ، وَطَالَعَهَا فَتَلَّالَاتٌ، وَالْقَى فِي هَوِيَّتِهَا مِثَالَهُ فَأَظْهَرَ عَنْهَا أَفْعَالَهُ

To su savršena bića lišeni od materije i potencijala. On se očitovao njima i oni su postali

⁴⁶ *Tuhafu-l-'uqul*, str. 61; Predaju sličnog sadržaja prenosi i Šejh Saduk u *Et-Tevbidi* na str. 35.

⁴⁷ *Mustadrak Nebdzu-l-belage*, str. 10.

prosvijetljeni, izlio je svoju milost na njih pa su zablistali (postali savršeni u granicama njihovih mogućnosti). Kao rezultat toga oni su očigledan primjer Njegovoga stvaranja i posrednici kod izlivanja Božije milosti.”⁴⁸

U božanskoj filozofiji na osnovu racionalnih dokaza utvrđeno je da između Uzvišenog Gospodara i materijalnih bića postoje i druga bića koja su u poređenju s materijalnim svijetom mnogo savršenija. Odnos materijalnih i tih uzvišenih bića jeste odnos bića na putu usavršavanja i savršenih bića, jer se savršenstvo u materijalnim bićima postepeno ostvaruje, dok je u bićima uzvišenog svijeta aktualizirano.

Drugim riječima, odnos uzvišenih bića prema materijalnim jeste odnos prozirnih i blještavih tijela prema mračnim i tamnim tijelima. Tako izglačana i svijetla bića mogu reflektirati svjetlost sunca na druga mjesta dok tamna i mračna ne mogu.

Ova apstraktna i transcendentna bića mogu primiti Božije milosti, a potom ih dostaviti nižim, tj. materijalnim bićima, jer su oni stigli do savršenstva, dok se materijalna bića nalaze na putu usavršavanja.

Rasprava o riječima: “Oni su posrednici kod izlivanja Božije milosti” podugačka je i ima svoj nastavak. U filozofskim knjigama detaljno je objašnjena. Upravo ove kratke rečenice Imama Alija u sebi sadrže sve dokaze spomenute u filozofskim knjigama.

Dvanaesto poglavlje O značenju sudbine

Čovjek je došao kod Imama Alija i rekao: “O Zapovjedniče vjernih, reci mi nešto o sudbini i određenju.”

Imam Ali reče: “More bezobalno, ne ulazi u njega.”

Čovjek je dodao: “Molim vas da mi ne uskratite saznanje o tome.”

Imam Ali reče: “Put opasan, ne korajaj njime.”

Čovjek će opet: “Molim vas da mi pojasnite predodređenje.”

Na šta će Imam Ali: “Kad insistiraš ja ću tebe da pitam: ‘Da li je Božija milost bila prije ljudskih djela ili su ljudska djela bila prije Božije milosti?’”

Čovjek reče: “Božija milost je bila prije ljudskih djela.”

Imam Ali se obrati prisutnima i reče: “Poselamite svoga brata, jer je izašao na ispravan put, a prije ovoga je bio zalutao.”

Prenosilac kaže da se pitalac oprostio od Imama, ali nakon kratkog vremena se vratio i rekao: “O Zapovjedniče vjernih, to što mi sjedamo ili se ustajemo, nešto uradimo ili ne uradimo, da li se sve to dešava po prvoj Božijoj volji?”

Imam Ali reče: “Ti opet razmišljaš o sudbini i pitaš o Njegovoj volji. Ja ću ti postaviti tri pitanja koja ne možeš izbjeći. Reci mi da li je Bog stvorio robove onako kako je On želio ili onako kako su oni željeli?”

Čovjek reče: “Jasno je da ih je stvorio onako kako je On želio.”

Imam Ali reče: “Da li ih je stvorio za ono što On želi ili za ono što oni žele?”

Čovjek reče: “Jasno je da ih je stvorio za ono što On želi.”

Imam Ali reče: “Da li će ljudi na Sudnjem danu biti proživljeni onako kako Bog hoće ili onako kako oni hoće?”

Čovjek reče: “Onako kako On hoće.”

Imam Ali reče: “Ustani jer od Njegove volje ništa nije prepušteno tebi.”⁴⁹

U ovom govoru Imam Ali bavi se analizom pitanja sudbine i njenog dokazivanja i pojašnjava je na temelju toga da svojstva djela imaju korijen u esencijalnim svojstvima (onima koji su vezani za bit). Ovakvim pogledom na ovo pitanje dokazuje se (ustanovljava se) da se i djela poput ostalih

⁴⁸ *Šarh Guraru-l-hikam we duraru-l-kilem*, Omadi, sv. 4, str. 218, s tom razlikom što umjesto riječi عالية stoji خالية.

⁴⁹ Šejh Saduk, *Et-Tevhid*, str. 365-366.

dogadjanja u svijetu dešavaju po odredbi Svevišnjeg Gospodara i za razliku od mišljenja *mufavvizina*, koji smatraju da su ljudska dijela potpuno neovisna od Boga, djela ljudi nisu odvojena od Božije odredbe. Povezanost i spona Stvoritelja i stvorenja u vezi s djelima je neraskidiva. U osmom poglavlju smo rekli da je i ovo pitanje jedno od teških filozofskih pitanja.

Ono što možemo zaključiti iz rasprave o svojstvima dijela jeste to da svojstva Božijih dijela, poput zadovoljstva, srdžbe, oprosta, oživljavanja (mrtvih), usmrćivanja (živih), opskrbljivanja, upućivanja..., nisu poput Božijih svojstava koja su zbilja i koja su istovjetna Njegovoj biti. Zapravo, ova su svojstva, oprečno svojstvima znanja, moći, života i drugim svojstvima Božije biti, apstrahirana i dolaze iz odnosa Boga i stvari, jer su sva ona nastala u vremenu i nisu postojala kao ni druga strana odnosa u relaciji Bog i ta stvar.

Naprimjer, kada zamislimo nekog čovjeka obuhvaćenog Božijom milošću, uputom i opskrbom, apstrahiramo svojstva Milostivi, Upućivač i Opskrbitelj i pripisujemo ih Bogu. Ustvari, svojstva poznata kao "svojstva djela" apstrahiraju se iz stanja onih na koje se odnosi djelo u trenutku kada se upoređuje s djelom Uzvišenog Gospodara.

Naprimjer, svaka osoba koja za nastavak svoga postojanja ima jaku potrebu za hranom, ima potrebu za Opskrbiteljem Koji će joj dati tu hranu. Ova sredstva za ishranu nazivamo "opskrba", tu osobu "opskrbljeni", a Svevišnjeg Gospodara "Opskrbiteljem". Isto je slučaj i s ostalim svojstvima djela.

Drugim riječima, svojstva djela ona su koja su dodata Biti i koja su apstrahirana a koja se u nauci o retorici i ljepoti jezika nazivaju figurativna ili prenesena značenja.

Ovo bi bilo prvo promišljanje o ovim svojstvima. Međutim, istraži li

se dublje pitanje tevhida, stići ćemo do preciznijih rezultata, a to je da se postojanje, sa svim svojim očitovanjima i različitostima, te relacije i odnosi koji se apstrahiraju iz toga, vraćaju svetoj Biti Božijoj na način koji dostoji položaju Gospodara.

Možemo reći da iako su svojstva djela novonastali odnosi, njihova osnova i korijen opstojaju po Svevišnjem Gospodaru i imaju zbiljsku povezanost s Njegovom Biti, bez obzira na to što je naša misao nemoćna da to shvati, naš jezik ograničen da to predstavi i što su naša razmišljanja nesposobna da razotkrije tu zbilju.

Dakle, ova svojstva, iako su formalno u vanštini povezana sa stvarima i ljudima, a stvari i ljudi također imaju blisku povezanost s njima i među njima uspostavljaju relacije, iste te stvari i čovjek u punom značenju riječi ovisne su o Bogu na način koji priliči Gospodaru. Čovjekova djela nisu izuzetak iz ovog pravila, bez obzira na to što mi možda ne možemo tu povezanost objasniti onako kako bi trebalo.

Suptilni izraz Imama Alija u vezi s tim da je "Božija milost postojala prije djela Njegovih robova" dokaz je da Božija odredba obuhvata djela Njegovih robova, jer ako kažemo "Bog se nekome smilovao i oprostio mu grijeh" to ne znači da se Božija milost pojavila istovremeno s djelom te osobe ili poslije toga. To se ne uklapa u duh tevhida. Ako kažemo da je Bog nekog obuhvatio svojom milošću i podario mu opskrbu, to ne znači da je taj čovjek pojeo te blagodati pa tek onda se pojavilo svojstvo skrbništva kod Gospodara, već znači da je Bog obuhvatio tu osobu svojom milošću i svojom sveobuhvatnom milošću nekome je oprostio, a nekoga opskrbio.

Imam Ali u drugom dijelu predaje kaže: "Bog je stvorio ljude onako kako je On htio."

Ovom rečenicom Imam dokazuje postojanost sudbine i utvrđuje da je Božije predodređenje prisutno u svim stvarima, jer je On sva stvorenja stvorio na osnovu znanja i volje koju je otprije imao. Bog ima znanje o ljudima u svim aspektima njihova života, između ostalog u ponašanju i djelima i On nikada nije nemaran i neobaviješten o djelima svojih robova.⁵⁰

Bog nikada nije savladan i potčinjen volji drugih, već su Njegovi robovi ti koji su potčinjeni Njegovoj volji i nemaju od sebe neovisnost. Tvrdnja da ljudi nemaju od sebe neovisnost ne znači da su im oduzeti volja i mogućnost odabira, već da je Bog svojom dalekosežnom mudrošću njima podario volju i mogućnost odabira i da oni imaju slobodu izbora, ali u toj slobodi nemaju neovisnost, tako da je ne mogu koristiti ako to Bog ne želi.⁵¹

Podrobno objašnjenje ove rasprave nalazi se u filozofskim i teološkim knjigama koje se detaljnije bave ovim pitanjima.

Trinaesto poglavlje

Pojašnjenje o značenju robovog posjedovanja

U jednom od svojih govora Imam Ali u vezi s pitanjem posjedništva Božijeg nad onim što je u vlasti Njegovih robova, obračunajući se 'Abaje ibn Rib'i Asadiju, upotrebljava veoma suptilan izraz.

'Abaje je zatražio od Imama pojašnjenje o posjedovanju snage pomoću koje ustajemo i sjedamo. Imam Ali reče: "Pitao si o posjedovanju snage, pa da li ti tu snagu posjeduješ bez Boga ili uz Boga?"

'Abaje je ušutio, a Imam je rekao: "Ako kažeš da si vlasnik uz Boga, uznevjerovao si i ubit ću te, a ako

kažeš da si vlasnik bez Boga, opet si uznevjerovao i ubit ću te."

'Abaje reče: "Pa šta da kažem, o Zapovjedniče vjernih!"

Imam reče: "Reci: 'Zaista ga posjeduješ uz pomoć Allaha koji ga posjeduje bez tebe. Ako ti On da nešto u posjedništvo, to je blagonaklonost i dobrota Njegova prema tebi. A ako ti uzme, to je iskušenje u koje te On stavlja. On je apsolutni Vlasnik onoga što ti daje u posjedništvo i apsolutno je Moćan nad onim nad čim ti imaš moć koju ti je On darovao.'"⁵²

U ovim veoma vrijednim riječima Imam Ali je vlasništvo nad stvarima i ljudima, u vezi s njihovim egzistencijalnim učincima, utemeljio na tevhidu u djelima⁵³. Posjedništvo ljudi nad svojim djelima također je obuhvatio tevhidom u djelima. Kao rezultat toga, posjedništvo čovjeka nije neovisno posjedništvo. Štaviše, svaki uzrok koji postoji u svijetu uzroka nije neovisan u svom djelovanju i uzročnosti. Njegove riječi: "Ako kažeš tako i tako, ubit ću te", svjedoče da je ovo pitanje utemeljeno na tevhidu u djelima, a rezultat prihvatanja tevhida u djelima da čovjek uzvjeruje da u kreaciji jedino Boga ima istinski utjecaj.

Dakle, svaki uzrok u svojoj uzročnosti vraća se na Boga i, uopće gledano, bit uzroka te svojstva njegove uzročnosti, sve je to u vlasništvu Božijem. Posljedica i rezultat uzroka, iako se pripisuju i samom uzroku, ipak u zbilji gledano pripadaju Bogu i istinski vlasnik uzroka i onoga što je prouzrokovano jeste Bog. Ako je neki uzrok vlasnik svoje posljedice, Bog mu je podario pravo vlasništva, a ovo posjedništvo nije uporedo s Božijim vlasništvom, već je u njegovom okrilju.

Moguće je da ovo pitanje predočimo kroz jednostavan primjer:

⁵⁰ *An'am*, 123.

⁵¹ *Insan*, 30.

⁵² *Tuhafu-l-uqul*, str. 152.

⁵³ Postoje tri razine tevhida, tevhid u biti, tj. da je samo jedna egzistencija i da sva egzistencija pripada Njemu; tevhid u svojstvima, tj. da sva svojstva pripadaju Njemu i tevhid u djelima, tj. da u kreaciji jedino On ima utjecaja. (op. prev.)

Vi u svom umu kreirate slike nekih stvari i osoba koje imaju učinke i djela. Vi ste u ovom slučaju tvorci tih umnih slika, a one izvršitelji i izumitelji svojih dijela.

Naprimjer, ako u umu otjelovite izmišljenog čovjeka kako jede i pije, kako nekome čini dobročinstvo, a nekome nanosi nepravdu, taj izmišljeni čovjek bit će vlasnik i izvršitelj svojih dijela. Vi koji ste u svom umu stvorili ove izmišljene slike, također ste vlasnik tog izmišljenog čovjeka i svih njegovih dijela i posljedica. Za njega se kaže da jede, pije, čini dobročinstvo, proljeva krv itd., ali se za vas ne kaže da imate ta svojstva, već se za vas samo kaže da ste ga doveli u postojanje i da ste Njegov vlasnik. Obratite pažnju!

Zaključak

Ovo je bio samo dio govora Imama Alija u vezi s teozofskim pitanjima koje su izložene uz nedostatak naučnog kapitala i vremena. Ipak, upravo ovi spomenuti primjeri upoznaju čitaoca s bezobalnim okeanom uzvišenih božanskih spoznaja u riječima prvog predvodnika sljedbenika Ehli-bejta.

Cilj izlaganja ovih rasprava može se sažeti u tri tačke:

1. Da se onim osobama koje se bave istraživanjem i koje su upoznate s filozofskim pitanjima pokaže da je Imam Ali bio prva osoba u islamskom ummetu koja je iznijela dokaze u vezi s pitanjima božanske filozofije. Upravo zbog toga on ima neosporno pravo i očitu prednost spram svih naučnika i istraživača na ovom polju, jer je on bio taj koji je otvorio vrata argumentacije i

iznošenja dokaza u pitanjima božanske filozofije.

2. Da onim osobama koje žele da istražuju historiju filozofije i historiju izlaganja različitih pitanja i koji žele da razmatraju i analiziraju njihov tok usavršavanja i mijenjanja ponudimo žive i dragocjene primjere iz govora Imama Alija te da bez imalo sumnje prihvate da je Imam Ali prva osoba koja je obratila pažnju na ova pitanja. Prije njega o ovim argumentima nije niko ni razmišljao.

Pored toga što prve generacije nisu obraćale pažnju na ove dokaze na polju božanske filozofije, ovi su argumenti i niz stoljeća poslije Imama Alija ostali u sjeni nepažnje, sve dok u skorije vrijeme skupina ljudi naprednih u znanju i mislilaca na polju filozofije nije uspjela otkriti ove spoznaje skrivene u riječima Imama Alija.

3. Imam Ali prva je osoba koja je upotrijebila arapske riječi u izlaganju filozofskih rasprava, a riječi su opet nedostatne da bi mogle u potpunosti pojasniti zbilje onakvima kakve one jesu, osim da te riječi oslobodimo suvišnih natruha, kao što je to uradio Imam Ali kod upotrebe nekih od njih.

a) مَنَّعَهَا مِنْذُ الْقِدْمَةِ، وَحَمَّتَهَا
فَدَّ الْأَزَلِيَّةَ، وَجَنَّبَهَا لَوْلَا
الْكَمَلَةَ

“To što se kaže za neku stvar da postoji od nekog vremena ili da je postojala u tom nekom vremenu pokazatelj je da bića nisu pravječna. Također, to što se kaže za neku pojavu da je bolje da nije bilo tako

ili da je bilo tako bilo bi savršenije, jasno govori o tome da stvari i pojave nisu savršene.”

b) *إِنْ قِيلَ: "كَانَ" فَعَلَى تَأْوِيلِ أَرْبَعِيَّةِ
الْوُجُودِ. وَإِنْ قِيلَ: "لَمْ يَزَلْ" فَعَلَى
تَأْوِيلِ نَفْيِ الْعَدَمِ.*

“Ako se kaže: ‘On je bio u prošlosti’, to znači da je On Bespočetan i Pravyječan u svome postojanju. Ako se kaže: ‘On je oduvijek’, to znači da Njemu ne prethodi nepostojanje.”

c) *وَاحِدٌ لَا مِنْ عَدَدٍ، دَائِمٌ لَا بِأَمَدٍ*
“On je Jedan, ali ne po broju, On je oduvijek, ali ne u okvirima vremena.”

Imam je upotrebljavao i druge riječi kao što su: zbilja (حقيقت), moć (قوه), potencijal (استعداد), uzrok i posljedica (علت و معلوم) itd.

*

Ovu poslanicu napisao sam 1379. godine po Hidžri na zamolbu braće i prijatelja iz Iraka koji su željeli da napišem nešto o vrlinama Imama Alija.

S perzijskog prevela:

Mediha Imamović